

ÖLVEDI IGNÁC

Kassa bombázása – „casus belli” a Szovjetunió elleni hadba lépéshez

Magyarországnak a Szovjetunió elleni hadba lépését nem tekinthetjük véletlennek. Nem olyan szükségyszerűség, mely alól nem vonhatta ki magát, mint ahogyan azt Horthy írja, hogy ti „... akaratok ellenére kényszerítettek bele bennünket...” Nem annak a veszélye okozta – amire Bárdossy hivatkozott –, „... hogy ha nem csatlakozunk, belekényszerítenek és úgy járunk, mint Jugoszlávia”, hanem a magyar ellenforradalmi rendszer belső természetének, szélsőséges szovjetellenességének és annak a félelemnek törvényszerű következménye, hogy lemaradnak Németország kiszolgálásában, s elveszítik Hitler bizalmát. Ez volt a hajtóerő. Nem a kényszerűség, nem a véletlen és nem a náci fenyegetés, hanem a Horthy-rendszer katonapolitikai célkitűzései vitték a vezérkart és a kormányt, az országot Németország szolgálatába, a második világháború katasztrófájába.

Tanulmányunkban nem a felsorolt okokat és okozati összefüggéseket vizsgáljuk, ezeket történészeink elvégezték. Ránki György, Juhász Gyula, Karsai Elek és Kun József a témával kapcsolatos írásaikban és a közreadott dokumentumokban Magyarország Szovjetunió elleni hadba lépésének politikai, diplomáciai és katonai kérdéseit sokoldalúan bemutatják és értékelik.¹ Amivel

¹ *Juhász Gyula*: Magyarország külpolitikája 1919–1945. (Második átdolgozott kiadás) Bp. 1975. 247–260; *Karsai Elek*: „Országgyarapítás”-országvesztés. Második rész. Bp. 1961.; *Ránki György*: Emlékiratok és valóság Magyarország második világháborús szerepéről (Horthysta politika a második világháborúban). Hadüzenet a Szovjetunióknak. Bp. 1964. 130–150.; *Uő.*: Magyarország belépése a második világháborúba. Hadtörténelmi Közlemények (A továbbiakban HK) 1959/2. sz.; *Kun József*: Magyarország második világháborúba való belépésének katonapolitikai vonatkozásai. HK. 1962/1.; A témához kapcsolódó dokumentumokra vonatkozóan lásd: Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Az iratokat összegyűjtötte és a bevezető tanulmányokat írta: Ádám Magda, Juhász Gyula, Kerekes Lajos. Bp. 1959. 345–381.; Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941. (Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához). Összeállította: Juhász Gyula. Bp. 1982. V. kötet. (A továbbiakban DIMK.V.k.) 1027–1244.; Külföldi történészek figyelembe vett munkái: *Julian Borsányi*: Das Ratsel des Bombenangriffs auf Kaschau 26. Juni. 1941. Rudolf Trofenik. München 1978. (A kassai bombatámadás rejtélye) A szerző az Országos Légvédelmi Parancsnokság egykori tisztje, a Légoltalmi Közlemények c. folyóirat volt szerkesztője (1952–1959 években a Szabad Európa Rádió munkatársa), a nyugaton élő volt katonatisztek emlékeit, vallomásait, valamint a provokációval kapcsolatban fellelhető dokumentumokat gyűjtötte össze. Több variációt vesz vizsgálat alá, a rejtélyt azonban a 226 oldalas munka sem oldotta meg. A szovjet támadásról nem úgy ír, mint a szerkesztésében 1941-ben megjelent folyóirat, de arra nem ad magyarázatot, hogy az akkori közlés ma miért nem helytálló. Harcba száll a legendák ellen, ami helyes, de ugyanakkor feleleveníti a szlovák pilóták bosszújának meséjét és kategorikusan tagadja a német–magyar vezérkar közreműködését a „casus belli” előidézésében. – *Gosztonyi Péter* (Svájc): Magyarország katonai szerepe a második világháborúban. Katolikus Szemle. Róma. 1982/I. és II. rész. *Uő.*: Hitler Fremde Heere. Econ Verlag. Düsseldorf. Wien é.n. 11–137.; *A. Hillgruber*: Deutschland und Ungarn 1933–1944. Wehrwissenschaftliche Rundschau. 1959. november. *C. A. Macartney*: October Fifteenth, A History of Modern Hungary 1929–1945. Part II. Edinburgh, 1956. 17–60.; *Uő.*: Hungary's Declaration of War on the U.S.S.R. in 1941. Studies in Diplomatic History and Historiography. Longmans Könyvkiadó. é.n. ZMKA. kiadatlan fordítás (AF) 1492/1972.; *A. I. Puskas*: Magyarország a II. világháborúban (Fordítás oroszból) Bp. 1971. 89–148.

adós még történeti szakirodalmunk, az a kassai provokáció technikai végrehajtásának feldolgozása. Ránki György az Élet és Irodalom 1979. április 21. számában „Ki bombázta Kassát?” című írásában felhívja a hadtörténészek figyelmét a kérdés fontosságára, és feltárásának társadalmi szükségességére. „Időszerű – írja –, hogy a magyarországi hadtörténészek alapos vizsgáldást folytassanak a kérdésben.” Írásunkban nem új koncepciókat kívánunk a régiek helyére állítani, hanem a legújabb kutatási eredményeket közreadni. Új tanúk meghallgatásával, a tethely meglátogatásával eddig még nem közölt dokumentumok kerültek felszínre, amelyek arra utalnak, hogy a bombázás több mozaik kockáját új helyre kell tennünk, új megvilágításba kell helyeznünk és így a fő kérdésben másfajta kép fog kirajzolódni. Az események leírásánál igyekszünk teljesebbé tenni a Honvéd Vezérkar és Werth Henrik gyalogsági tábornok szerepét 1941-es nemzeti tragédiánk előidézésében. A fő figyelmet a katonapolitikai kérdésekre és Kassa bombázásának technikai végrehajtására fordítjuk. Most sem ígérjük, hogy a rejtély megoldódott, de a provokációról ma többet tudunk, mint tegnap. Ehhez szolgáltató közlésünk új adatokat és tényeket.

Az első, amit ismételtelen hangsúlyozni kell: a dokumentumok és a tények arról tanúskodnak, hogy a Szovjetunió elleni hadba lépés 1941 nyarán nem volt végzettszerűen elkerülhetetlen. A német hadvezetés Magyarországgal kapcsolatos tervei akkor a távolmaradást is lehetővé tették, de a magyar katonai vezetést ez nem elégítette ki, az minden áron aktív szerepre törekedett.

A német főparancsnokság (Oberkommando der Wehrmacht (OKW)) a „Fall Barbarossa”-ban csak Románia és Finnország aktív részvételével számolt.² A megjelölt két szövetséges közreműködését sem a katonai erőviszony követelte, hanem inkább azok földrajzi fekvése és Románia esetében a német hadigépezetet éltető olaj tette elengedhetetlenül szükségessé, no meg az a tény, hogy mindkét államnak területi követelése voltak a Szovjetuniótól.³ *Magyar csapattek bevonását a hadműveleti terv nem vette számításba, a náci hadvezetés Magyarországnak más szerepet szánt.*⁴ Németországnak nem magyar katonai segítségre, hanem magyar búzára, húsrá, vajra stb. volt szüksége. Azt a náci stratégiák is megértették, hogy ezt a szerepét Magyarország akkor tudja teljesebben betölteni, ha a hadműveletektől távol marad.

Werth Henrik és a Szovjetunió elleni hadba lépés

Bár a magyar kormányt nem avatták be Hitler terveibe, az ország politikai és katonai vezetői azokat általában mégis ismerték. A Jugoszlávia elleni hadjárat után a magyar vezérkarnál is napirendre került a Szovjetunió elleni háborúba lépés kérdése. Werth Henrik gyalogsági tábornok a kezdeményezést magához ragadva, lázas tevékenységbe fogott, a katonai előkészületeket mindvégig kezében tartotta és követelte a német–magyar katonai szövetséget, s a Szovjetunió elleni hadba lépést Németország oldalán.⁵ Németország és Magyarország között nem volt katonai szövetség,

² *Walther Hubatsch: Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939–1944. (Dokumentes Oberkommando der Wehrmacht) Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1962. 84–88.*

³ Nürnbergszkij processz. Szbornyik matyerialov tom 2. Goszudarsztvennoje Izdatyelsztvo, Moszkva 1958. 685–689. Antonescu kihallgatása során elmondta, hogy amikor megkötötték a szövetséget a Szovjetunió elleni háborúra, Hitler ígéretet tett, hogy Románia visszakapja Besszarabiát, Észak-Bukovinát és még további szovjet területeket egészen a Dnyeperig.

⁴ Nürnbergszkij processz. i. m. 560–578, 593, 603–606. Lásd még erre vonatkozóan DIMK. V. k. i. m.: 840. irat 1180–1182. Magyarország említésével először a 21. sz. direktívához („Barbarossa terv”) 1941. március közepén kiadott „Utasítás a különleges körzetekről III. alatt találkozzunk, másodszor az 1941. május 1-én keltezett ún. 21/b. mellékletben, harmadszor az 1941. június 1-én kiadott „Fall Barbarossa” időrendi kimutatásban, a „Zeitplan”-ban utalnak hazánkra. Június közepe előtt azonban a kérdésről Magyarországgal nem kell tárgyalni – mondja az utasítás. A „Zeitplan” az OKW részére június 14-re írta elő: „Figyelmeztetni a magyar vezérkart erősítsék meg a határőrséget Szovjetországgal ellen”. Ennyi van mindössze Magyarországgal kapcsolatban a „Barbarossa” tervben. Német igényt magyar csapatok részvételére nem találunk.

⁵ Werth Henrik (1881–1952 Titelen született svád családban). 1919-ben a magyar Vörös Hadseregben hadosztály parancsnok volt. Szolnoknál a támadási tervet eljuttatta a románokhoz.

mégis egyre szorosabbra igyekezett fűzni kapcsolatait a német vezérkarral és a kormányt is ebbe az irányba nyomta.

Werth állandóan ostromolta a politikai vezetést, hogy önként és azonnal, még a támadás megindulása előtt csapatokat ajánljon fel a Szovjetunió elleni háborúhoz. A Szovjetunió feletti győzelmet biztosra vette. Arra is hivatkozott, hogy Sztálin igen sok képzett katonát kivégeztetett, s ez megkönnyíti a Vörös Hadsereg szétverését. 1941. május 6-án benyújtott memorandumában arról igyekezett meggyőzni a kormányt, hogy Németország a balkáni háború befejezése után tisztázni fogja viszonyát a szovjettel „... olyan értelemben, hogy Anglia elleni döntő harcában Szovjet-Oroszország felől meglepetések ne érhessek”. Félreérthetetlenül kimondta: ha háborúra kerülne sor, abban Magyarországnak is részt kell vennie. Követelte, hogy a kormány kössön „... Németországgal garanciális és segélynyújtási, politikai és katonai szövetségi szerződést...”.⁶ Bárdossy miniszterelnök Werth előterjesztésére ekkor még kitérő választ adott és kilátástalannak ítélte minden felajánlkozást.

A magyar katonai klikk elégedetlen volt a kormány várakozó álláspontjával. Kevésnek tartotta az országnak szánt kiegészítő szerepet és a maga vonalán lázasan folytatta a hadba lépés előkészületeit. Munkáját jelentősen megkönnyítette, hogy a német szárazföldi haderő főparancsnokságának – az Oberkommando des Heeres (OKH) – egyes képviselőitől a magyar hadsereg bevonásának gondolata nem állt távol, és ennek érdekében lépéseket is tettek. Különösen aktívan tevékenykedett a bekapcsolódás érdekében a magyar vezérkar mellé rendelt OKH törzs és annak parancsnoka, Himer vezérőrnagy.⁷

Ezért Horthyék igazolták és bevették hadseregükbe. Éveken át a Hadi Akadémia parancsnoka volt, elméleti szaktekinélynek számított. 1935-ben nyugállományba vonult. 1938-ban amikor a hadsereg fejlesztése került napirendre, visszahívták és Horthy kinevezte a Honvéd Vezérkar főnökévé, melyet 1941. szeptember 6-ig töltött be. Ő készítette elő Magyarország belépését a Szovjetunió elleni háborúba. 1945. február 13-án Budán a szovjet városparancsnokság felhívására, mint volt katona jelentkezett. Így került szovjet hadifogságba. Az ötvenes évek elején beadott kérelmében Bonnt jelölte meg letelepedési helyéül. A szovjet hatóságok kérvényét közvetítették az NSZK illetékes szerveihez. Közbejött halála – 1952. május 28-a – a kivitelezést megakadályozta. (A hadifogságra vonatkozó adatok Gosztonyi Péter közlése a szerzővel.) A Belügyminisztérium Irattárában (Továbbiakban BMI) található: „V” 93–230/Nb. IV.3234/1946. sz. Werth Henrik elleni peranyag szerint a népbíróság az eljárást lefolytatta és a vádlottat távollétében halálra ítélte.

⁶ BMI. „V”–128–424. Nb. 3557/1945. Bárdossy László elleni peranyag. 127–134. 1. (II. III. Iratgyűjtő) Werth 1941. május 6-i memorandumát közli: DIMK.V.k. i. m. 778. irat 1097–1100 és a miniszterelnök válasza: 783. irat 1114–1116.

⁷ 1941. március 30-án a Jugoszlávia elleni hadjárat megindulása előtt a német és magyar vezérkar megállapodott, hogy a felső szintű összeköttetés biztosítására az Oberkommando des Heeres (OKH) Budapesten törzset állít fel, melynek parancsnokává Kurt Himer vezérőrnagyot nevezték ki. Naplója – „Kriegstagebuch des deutschen Generals beim Oberkommando der Kg. Ungar. Wehrmacht”. A törzs naplóját Dr. Percy Ernst Schramm százados vezette, aki ma történész professzor Göttingenben. A naplót Kun József fordította magyarra és a Századok 1965/6. sz.-ban közölte. Értékes adatokat tartalmaz a magyar hadba lépés és a német vezető tábornokok kapcsolatáról. A dokumentum a magyar szakirodalomban „Himer-napló” elnevezéssel terjedt el, a továbbiakban így használjuk. A törzset 1941. augusztus elején megszüntették. Feladatát teljesítette, az önkéntes magyar hadba lépés bekövetkezett. A hitlerista politikai és katonai vezetés Magyarországgal kapcsolatban a Szovjetunió elleni háborúban való részvétel kérdésében két, tartalmában egymástól teljesen eltérő, de német érdekeket szolgáló vonalat vitt: a.) – Magyarországot nem kéri, nem vonják be a Szovjetunió elleni katonai akcióba, ettől a szövetségéstől nem fegyveres, hanem gazdasági segítséget várnak, azt, hogy teljes termelői képességét a Harmadik Birodalom szolgálatába állítsa; b.) – semmit nem kérnek, nem ígérek, de ha Magyarország önszántából be akar lépni, azt nem akadályozzák meg. Sőt, katonai vonalon – szem előtt tartva és hangsúlyozva az „önkéntességet”, – megengedhető az ügy előmozdítása. Ebben a szellemben ügködött Himer tábornok, azaz azt egyengette, hogy az önkéntes csatlakozás bekövetkezzen.

Himer tábornok május végén a magyar hadsereg idejében történő előkészítésének szükségességéről megbeszéléseket folytatott a vezérkar néhány vezetőállományú tisztjével és magával a vezérkar főnökével is. Erről május 29-én a Naplóba az alábbiakat jegyezték be: „Helyzetismertetés... a vezérkar főnökével, Werth gyalogsági tábornoknál. Himer tábornok hangsúlyozza, hogy megbízás nélkül beszél és csak személyes felfogását juttatja kifejezésre. Ez pedig abban foglalható össze, hogy mivel a magyar mozgósítás körülbelül 20 napot igényel, már most előkészületeket kellene tenni, hogy ezt az időtartamot adott esetben le lehessen rövidíteni.” Ígéretet kap erre vonatkozó terv kidolgozására.⁸ A napló szerint arról tárgyaltak, hogy „... a magyar honvédségnek idejekorán fel kell készülnie arra az esetre, ha a keleti kérdéseket háborúval döntenék el”.⁹ Sáska vezérkari alezredes június 14-én bemutatta Himer tábornoknak a tervet, aki azonnal közölte azt az OKH illetékeseivel.¹⁰ A Honvéd Vezérkar az OKH összekötőjével folytatott beszélgetések szellemében cselekedett és intézkedéseket foganatosított a mozgósítás előkészítésére, a csapatok anyagi ellátásának kiegészítésére. Május utolsó napjaiban került sor a hadtestparancsnokok titkos értekezletére. Ezen Werth katonapolitikai helyzetértékelést adott és a jelenlevők tudomására hozta, hogy küszöbön áll a Szovjetunió elleni támadás, melyben Németország oldalán Románia és Magyarország is aktívan részt vesz. Majd ismertette a hadtestparancsnokokkal a mozgósítás tervét.¹¹ Május 31-én kelt 10.508/k-1. vkf. 1941. sz. alatt a német–magyar együttműködés érdekében – mivel a kormány nézete szerint politikai vonalon ez az út nem járható – felhatalmazást kért, hogy katonai vonalon vehesse fel az érintkezést az illetékes Wehrmacht vezetőkkel.¹² A kormány nem adta meg hozzájárulását, Werth ennek ellenére Himer közvetítésével tárgyalt és készítette a hadba lépést.

Június elején Budapesten a vezérkar főnökének irányítása mellett törzsvezetési gyakorlatot, ahogy akkor nevezték, „vezérkari hadijátékot” tartottak. Ezekben a magasabb egységek parancsnokai és a vezérkar főnökei, valamint a vezérkar vezető beosztású tisztjei vettek részt. „A feltételezett hadihelyzet alapján kidolgozásra került a saját és ellenséges parancsnokok helyzetmegítélése, elhatározása és parancsa, valamint a törzsmunka.” A feltevések évenként az ország más-más területén voltak beállítva. Az 1941-es hadijáték szintere Kárpátalja volt. A zárómegbeszélést Werth Henrik

⁸ Himer-napló i. m. május 28–29.

⁹ 1940–41 telén több német–magyar katonai tárgyalásra, megbeszélésre került sor, amelyeken a magyar hadsereg modernizálása és korszerű fegyverekkel való ellátása szerepelt. A szállítások megkezdését a német szervek csak 1942 nyarára vállalták. Ez is tanúsítja, hogy 1941-ben a hivatalos német vezetés a magyar hadsereg fegyveres akcióban való részvételét nem tervezte. Egyezményt magyar hadosztályok bevonására nem kötöttek. Ujszászy Istvánnak a magyar vezérkar kémelhárító osztálya vezetőjének – az a vallomása, hogy Magyarországnak a Szovjetunió elleni háború esetén 15 harcászati magasabb egységet kellett Németország rendelkezésére bocsátania (ebből 3 gépesített, egy lovas és egy harckocsi). (Nürnbergszkij processz: i. m. 390.) nem fogadható el. Magyarország gazdasági és katonai lehetőségei 1941 tavaszán ilyen mennyiségű kontingens kiállítását nem tették lehetővé. A magyar haderő állományában – 1941 nyarán – 27 gyalogezred, azaz kilenc hadosztály volt. A gyors csapatok hat gépkocsizó, két kerékpáros, két harckocsi, két páncélos zászlóaljából és négy huszár ezredből álltak. A magyar hadosztályok különösen fegyverzet tekintetében maradtak el a kor követelményeitől. Táborig tüzérség vonatkozásában például a német és szovjet hadosztályok négyszer annyi löveggel rendelkeztek. Hadtörténelmi levéltár (HL): A békeelőkészítő bizottság katonai iratai 1/2; Lásd még erre vonatkozóan: *Tóth Sándor*: A Horthy-hadsereg helyzete a Szovjetunió elleni háborúba lépés idején. HK(1961)2. sz.

¹⁰ *Kun József* i. m. HK. 1962/1. 26. 1941. május végén valamennyi hadtest parancsnok megkapta Bartha Károly honvédelmi miniszter titkos parancsát. Ebben elrendelte, hogy a központi raktárak készleteiből mindenekelőtt a Kárpátalján elhelyezett csapattesteket kell ellátni. Ez félreérthetetlenül arról tanúskodik, hogy a katonai vezetés számít a Szovjetunió elleni harctevékenység közeli megindításával, a bekapcsolással és ezért már május végén lépéseket tesz a „Kárpát csoport” megalakítására és a tartalékosok mozgósítására. Lásd még: DIMK.V.k. i. m. 806. irat 1142–1143.

¹¹ Kádár Gyula nyilatkozata a szerzőnek. Lásd még erre vonatkozóan: *Kun József*: i. m. HK. 1961/1. sz. 26–27.

¹² DIMK.V.k. i. m. 839. irat 1176–1179.

tartotta. A foglalkozás értékelése után – a jelenlevők nem kis megdöbbenésére – a vezérkar főnöke a következő kijelentést tette: „*Vegyétek nagyon komolyan az urak az itt hallottakat. Nagyon valószínű, hogy Németország és a Szovjetunió között hamarosan háborúra kerül sor, amelyben előreláthatólag nekünk is részt kell venni.*”¹³ Werth gyalogsági tábornok a *hadtestparancsnokok értekezletén és a hadijátékon is önállóan cselekedett, a kormány döntése és jóváhagyása előtt elhatározta a Szovjetunió elleni hadba lépést Németország oldalán, egy olyan hadsereggel, amelynek felszerelése, fegyverzete, motorizálása és kiképzési színvonala is messze elmaradt a kor hadművészeti követelményeitől.*

A vezérkar főnöke ezután elkészítette főművét, a hadba lépés szükségességét indokló június 14-i emlékiratát.¹⁴ Ebben politikai és katonai érveket sorakoztatott fel, hogy a kormányt cselekvésre bírja. Bárdossynak felröptette, hogy a május 31-én kért hozzájárulást a német–magyar katonai együttműködés megkötésére nem kapta meg. Ismertette, hogy Németország eddig 100 hadosztályt összpontosított a Szovjetunió határai mentén, hogy Románia, Finnország is mozgósított és megkezdte csapatai felvonulását. A katonapolitikai helyzetet úgy értékelte, hogy az országnak nincs más választása, mint a háborúba való belépés, mert azt egyébként sem kerülheti el.

Figyelmezteti a kormányt, hogy ha német felkérésre várnak, „... akkor a katonai előkészületekkel megint el fognak késni”. A vezérkar főnöke tehát minden katonapolitikai érvet felsorakoztatott, hogy a kormányt, amely nem akart önként csatlakozni, cselekvésre bírja. Javasolta Bárdossynak, hogy „haladéktalanul lépjen érintkezésbe a német kormánnyal, és tegyen formális ajánlatot a német–orosz háborúhoz való önkéntes csatlakozásunkra.” Megemlítette, hogy a háború igen rövid idő – 9–10 nap – alatt kirobbanhat. (Valóban jól volt informálva). Arra is figyelmeztette a kormányt, hogy Németország nem fog kezdeményezően fellépni. „Csak az utolsó pillanatban, néhány nappal, vagy néhány órával a háború megindítása előtt fog arról értesíteni és a csatlakozásra esetleg felhívni.”¹⁵

Werth Henrik június 14-i emlékiratában benne van az egész ellenforradalmi Horthy-rendszer katonapolitikája. Ez ellen nem emelhetett senki kifogást, a megvalósítására irányuló törekvésekkel, „az önkéntes csatlakozás” kivételével, a politikai vezetést is egyetértett. A Szovjetunió ellen egyesíteni lehetett a németbarátokat és azokat, akik nem voltak németbarátok.

A vezérkar főnökének felelősségét jelentősen növeli, kalandorságát és a németek minden áron való kiszolgálását bizonyítja az is, hogy a vezérkar felderítő osztályához befutott jelentéseket a Szovjetunió katonapolitikai törekvéseiről, helyzetéről, a magyar határ mentén összpontosított erők számáról elhallgatta.

A vkf. 2. nyil. 1941. április végén lezárt tájékoztató jelentésében a Szovjetunió szándékáról a következőket írják: „Miután az orosz hadsereg a jelenlegi állapotában egy nagyszabású háború viselésére nincsen felkészülve, a szovjet kormány mindenképpen el akarja kerülni a Németországgal való fegyveres konfliktust. Orosz támadó szándék tehát nem áll fenn...”

Az összes orosz katonai intézkedéseket a nyugati határok mentén, tehát Magyarországgal szemben is védőleges óvintézkedéseknek lehet tekinteni... Közvetlen háborús veszély az orosz

¹³Kádár Gyula nyilatkozata a szerzőnek. (Az én kiemelésem – Ö.I.) 1941. május 26-án a VKF. elrendelte a kárpátaljai erődítések bizottsági ellenőrzését. Idejét 1941. június 5–7-re jelölte meg. HL. VKF. iratanyag 252. doboz, 5293. sz. ügyirat.

¹⁴DIMK.V.k. I. m. 839. irat 1176–1480. I. A vezérkar főnökének átírtára a külügyminiszternek. Beadványában a katonai érveket folytatva azt írta, hogy „...ha mi nem vállaljuk a Kárpátok védelmét, akkor Kárpátalján a németek fognak felvonulni, amit mi semmi esetre nem fogunk tudni megakadályozni. És ez ugyanúgy ki fogja váltani Szovjet-Oroszország ellenünk való haragját és bosszúját, mint ha mi magunk is részt vennénk a háborúban”.

¹⁵Uo. – A fokozódó háborús veszélyre hivatkozva Werth beadványában javasolta: „a.) a határvédelem teljessé tételéhez szükséges alakulatok mozgósítását; b.) repülő és légvédelem mozgósítását és a katonai honi légvédelmi készség elrendelését; c.) a gyorshadtest mozgósítását; d.) egyelőre az I., II., VII., VIII. hadtest és a legfontosabb fővezérségi közvetlen alakulatok mozgósítását.” Összesen tehát öt hadtestet szándékozott felvonultatni. Valamennyi katonai rendszabály megtevéletét sürgősnek és halaszthatatlannak tartotta.

katonai intézkedésekkel kapcsolatban nem áll fenn.”⁶ Az 1941. IV. 20-i helyzetre utalva azt írják: „az orosz erők jelenlegi helyzete a magyar határral szemben majdnem azonos az 1940. szeptemberi-októberi helyzettel”. A május végi összefoglalóban így értékelnek: „Az orosz határmenti német katonai előkészületekre való tekintettel a szovjet kormány fokozottabb mértékben ügyel arra, hogy Németországot ki ne hívja és vele a háborús konfliktust elkerülje . . . A Szovjetunió Németországba irányuló szállításai 30%-kal felemelte . . . Az összes (szovjet – Ö. I.) katonai intézkedések változatlanul védőleges jellegűek. A szovjet kormány mindenképpen el akarja kerülni a Németországgal való fegyveres konfliktust . . .”⁷

Az 1941. május végén és június közepén keltezett jelentések ismételtén ezeket erősítik meg: „A Szovjetuniótól távol áll minden támadó szándék és Sztálin személyileg áldozatok árán is a békés megegyezésre törekszik.” Az 1941. június közepén adott helyzetértékelésben: „A hosszú háború gondolata Amerika fokozott részvételével előtérbe lép. Szovjetország 1943 elejére le nem becsülhető katonai erőtenyezővé válik. A német fegyveres erő pedig már most elérte teljesítő képességének csúcspontját.”⁸ Werth figyelmen kívül hagyta beosztottjainak nagyon tárgyilagos értékeléseit, a kormányt azokról nem informálta, az adatokat meghamisítva mindenáron szovjet támadó szándékot igyekezett bizonyítani. Hasonlóan elhallgatta a minisztertanács előtt Homlok Sándor ezredes, a berlini magyar katonai attasé június 13-án hozzáérkezett jelentését is. „Magyarország részvételét illetően – írja az attasé – német részről eddig lépés nem történt, inkább az a benyomás kezd bennem kialakulni, hogy . . . Magyarország támadólagos közreműködése nem tervezetik.”⁹

Werthez hasonlóan Sztójay Döme,²⁰ Magyarország berlini követe is állandóan sürgette az önkéntes felajánkozást a Szovjetunió elleni háborúra. Érveit megegyeztek a vezérkar főnökével. Azt hangsúlyozta, hogy Romániával szemben lemaradnak és elveszítik Hitler kegyeit. A közreműködést, illetve a katonai akcióhoz való önkéntes csatlakozást sürgetve ugyanakkor elismerte, hogy *politikailag mértékadó német részről egyenesen elkerülni kívánják, hogy a Szovjetunió elleni háborúban részt vegyünk és hogy Magyarországnak más szerep jut, mint Finnországnak és Romániának.*²¹ Ezt

⁶ Országos Levéltár (OL.) 262. doboz. 5078. ügyirat 591. 1. 16.057./eln. 2. vkf. nyil.

⁷ Uo. 5351. sz. ügyirat 7., 8. – Még egy figyelemre méltó megállapítása van a magyar feladatoknak az 1941. június közepén adott helyzetértékelésben: „Az angolszász világgal szemben Berlin egy politikailag és gazdaságilag egységes Európát akar megeremteni . . .” Ezt Sztójay 1941. május 24-i jelentésében így fogalmazta meg: „ . . . Sztálin minden erővel nagy áldozatok árán is arra törekszik, hogy megegyezésre jusson a németekkel, csak hogy háborúra ne kerüljön sor . . .” Majd így folytatja: „vezető német helyen jelenleg a háborús megoldás áll előtérben . . .” (DIMK. V.k. i. m. 1133.)

⁸ Uo.: 5563. sz. ügyirat 184.

⁹ DIMK. V.k. 833. irat 1172. – Homlok Sándor ezredes Magyarország katonai részvételét szükségesnek tartotta. Úgy vélekedett, hogy amennyiben ezt „ . . . elmulasztjuk, úgy tétlen szemlélői leszünk annak, miként jön létre a közös német–román határ”. Mégis kénytelen volt beismerni, hogy országunk részvételét az OKW nem tervezi. Az attasé jelentését alátámasztja Halder vezérezredes naplójának június 14-i bejegyzése: „Ungarn wird nicht ins Vertrauen gezogen, sondern nur darauf hingewiesen, dass die Vermehrung der russischen Kräfte an seiner Grenze eine Berücksichtigung fordert in den Verteidigungsmaßnahmen der Ungarn.” „Magyarországot nem kell bevonni, csupán tanácsolni kell a magyaroknak, hogy a határaikon felvonuló orosz erőkre való tekintettel rendelkezzenek el védelmi intézkedéseket.” (Generaloberst Halder Kriegstagebuch. Bearbeitet von A. Jacobson. Stuttgart, 1963. Band II. 455.)

²⁰ Sztójay (Sztójakovics) Döme 1936–1944. március 19-ig Magyarország berlini követe, március 22-től augusztus 29-ig miniszterelnöke. A népbíróság – mint háborús bűnöst – halálra ítélte, az ítéletet 1946. augusztus 22-én végrehajtották.

²¹ Bárdossy per. A vád, a vallomások és az ítélet. Híradó könyvtár. Bp. 1945. 2/32. – Hitler Oshimának, Japán berlini követének, midőn közölte, hogy napirendre került a Szovjetunió elleni háború, a szövetségeseket illetően a következő kijelentést tette: „Csak azon államok segítségére számítok, amely államoknak területi követeléseik vannak a Szovjetuniótól, . . . Magyarországra egészen más feladat vár.”

a tény Sztójay is konstataulta, de nyomban azt is hozzátette, hogy az határozottan hátrányt jelenthet, mert Románia a katonai akcióban részt vesz. Ugyanakkor a 210/Biz. számú táviratában azt jelentette, hogy bennfentes német külügyi tisztviselő szerint „. . . Magyarország nem szabad részt vennie a háborúban.”²²

A miniszterelnök felismerte az ellentmondásokat a követ jelentéseiben és azt is megértette, hogy Magyarország gazdaságilag értékesebb segítséget nyújthat Németországnak, mint katonailag. A „. . . Führer saját kijelentése szerint nekünk adott esetben más szerepet szánt. Gazdasági érdekek mai rendkívüli fontossága mellett ezt csak úgy értelmezhetjük – írta Bárdossy, – hogy feladatunk deffenzív jellegű.” „Termelés biztosításával és múlt év december óta magyar vasúti hálózat rendelkezésre bocsátásával különben is jóval nagyobb szolgálatot teszünk Németországnak, mintha a hadműveletekre bármilyen erővel mindenáron bekapcsolódni akarnánk. Ezzel kétségtelen a Führer is tisztában van.”²³

Németországnak valóban a gazdasági segítségre volt nagyobb szüksége. A „Magyarországra más feladat vár” hitleri kijelentést a Wehrmacht vezetői így fogalmazták meg: a német csapatok gyors felvonulásának elősegítése és aktív részvétel az anyagi ellátás biztosításában.²⁴ A súlyos gazdasági helyzetet a náci hadvezetés is látta és ennek a megoldásában, enyhítésében szánt aktív szerepet és várt maximális segítséget az agrár-ipari Magyarországtól. *Németország élelmezési helyzete szükség-szerűen követelte, hogy azt az államot, amelynek katonai segítsége nélkülözhetőbb, mint termelő ereje, ne vonják be a háborúba, hanem a német gazdasági, élelmezési problémák megoldásában foglalkoztassák.* Ez az a más szerep, amire Hitler is utalt. Németországnak 1941 nyarán a Szovjetunió elleni hadjáratban katonailag nem volt szüksége a hiányosan felszerelt öt dandáros magyar „Kárpát csoport”-ra.²⁵

Bárdossy nemcsak a Magyarországnak szánt feladatot értékelte tárgyilagosabban, mint Werth és Sztójay, hanem a német–román kapcsolatok alakulását is. Az volt a véleménye, hogy ha a német kormány igénybe veszi Románia katonai közreműködését a Szovjetunió ellen, még abban az esetben sem ad újabb területeket Magyarországnak Dél-Erdélyben, ha csatlakoznának a szovjetellenes háborúhoz.

Ilyen előzmények, viták és sürgönyváltások után összeült a minisztertanács, hogy megvitassa a vezérkar főnöke június 14-én benyújtott emlékiratát. A miniszterek többsége és maga Bárdossy is Werth és Sztójay ama követelését, hogy a magyar kormány haladéktalanul tegyen formális ajánlatot a német–oros háborúhoz való önkéntes csatlakozásra – a német kérés és javaslat hiányában – elutasította. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem tesz önkéntes felajánlást és nem tesz katonai intézkedéseket: „a német kormány az esetleges fegyveres konfliktus lehetőségéről ismételt érdeklődései ellenére sem tájékoztatta eddig a magyar kormányt, továbbá hiteles értesülésünk szerint Hitler az esetleges oroszellenes háborúban más szerepet szán Magyarországnak, mint Romániának és Finnországnak, amelynek revíziós igényei vannak Oroszországgal szemben.”²⁶ A

²²OL. K-64. Küm. iratok 81. csomó, 1941. 24. tétel 210. sz. Bizalmas. Lásd még erre vonatkozóan: Sztójay 394., 403., 437., 441., 443., 459., 489., 491. és 527. (Res. Pol. magyar miniszterelnökhöz küldött táviratait és Bárdossy 206., 210. és 431) Res. Pol. válasz sürgönyeit. Lásd még erre vonatkozóan: DIMK. V.k. i. m.: Bárdossy és Sztójay sürgönyváltásai német–szovjet–oros háború viszonylatában és Magyarország belépésének kérdésében. 832–837., 842., 855., 861–862., 875–876., 879., 881–886. és 888. iratok.

²³Uo.: Bárdossy 206. sz. számjeltávirata Sztójajnak. (Az én kiemelésem – Ö. I.)

²⁴A háború első időszakára már komoly élelmezési nehézségek elé állította Németországot. A polgári lakosság fejadagját nem lehetett tovább csökkenteni. A helyzet súlyosságát jól mutatja, hogy kénytelenek voltak hozzányújtani a hadsereg zsír- és húsadagjához. A Szovjetunió elleni háború megindítása előtt pár nappal a Wehrmacht tagjainak húsadagját 25%-kal csökkentették. 1941. május 6-i emlékirataiban Werth is a gazdasági nehézségeket állította központba, azzal indokolta a Szovjetunió elleni háború szükségességét.

²⁵Adalékok a Horthy hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945). Összeállította Csima János HM. Központi Irattár. Bp. 1961. 83.1. A „Kárpát csoport” a következő magasabb egységekből állt: gyorshadtest (egy lov., két gépesített dandár), egy hegyi és egy határvadász dandár. Összesen tehát 1594 tiszt és 42 850 katona. Uo. 99.

minisztertanács döntéséről Bárdossy informálta a feleket. A vezérkar főnökét arra kérte, hogy katonai vonalon kérjen felvilágosítást a német vezérkartól, mert egy esetleges Szovjetunió elleni katonai akcióban leendő részvételünkre vonatkozóan a német kormány még most sem fejezte ki kívánságát, vagy óhajátását.” Részvételünket „... spontán nem ajánljuk fel – hangsúlyozta Bárdossy –, ha azonban közreműködésünket a német birodalmi kormány később szükségesnek tartaná és ez iránt kifejezett felszólítást intézne hozzánk, ennek természetesen készséggel eleget tenünk.”²⁷

A minisztertanács június 14-i határozatával az önkéntes csatlakozást a Szovjetunió elleni háborúhoz – amit Werth és Sztójay követelt – abból a megfontolásból, hogy további területi revízióra Románia kárára nem lát lehetőséget, elvetette. Teleki hagyatéokra építette álláspontját; „Mindenáron távol kell maradnia a konfliktusban való részvételtől. A háború kimenetele kétséges... Kockáztatni az országot, fiatalságunkat, haderőnket csak önmagunkért szabad és senki másért.”²⁸

Magyarország berlini követének küldött tájékoztatójában Bárdossy arról is szólt, hogy a német külügyminiszter június 16-i kérésére a határvédelmi intézkedéseket megtették. A német kormány június 16-i kérésével összhangban, hogy ti. Magyarország készüljön fel a szovjet–magyar határ lezárására, a minisztertanács megadta a felhatalmazást a határvédelem megerősítésére és hozzájárult a VIII. hadtest mozgósításához. Bárdossy felhívta Werth figyelmét, hogy a katonai előkészületek komolyan akadályozzák az aratást, ami nemhogy nem kívánatos Németország szempontjából, hanem egyenesen káros. El kell ismerni, hogy Bárdossy sokoldalúbban elemezte a gazdasági, politikai és katonai helyzetet, mint a tábornokok, Werth és Sztójay a minisztertanács döntésének teljes figyelmen kívül hagyásával folytatta a maga munkáját; a vezérkar főnöke készítette a csapatokat, Magyarország berlini követe viszont június 17-én ismét sürgette az önkéntes felajánkozást, javasolta, hogy az közvetlenül Hitlernek hozzák tudomására.

Halder vezérezredes (az OKH vezérkar főnöke) 1941. június 19-én Romániából visszatérően repülőgéppel pár órára leszállt Mátyásföldön és megbeszélést folytatott Werth tábornokkal. Bárdossy a tárgyaláson követendő állásfoglalására a vezérkar főnökének írásbeli utasítást adott. Ebben hangsúlyozta, hogy a német kormány hivatalos közlése csupán a határvédelmi intézkedésre szorítkozott. „Egy esetleges német katonai akcióban leendő részvételünkre vonatkozóan a német kormány semmiféle kívánságot, vagy óhaját nem juttatott kifejezésre.” Ezután közölte: a kormány „... változatlanul azon az állásponton marad, amelyet f. év június 14-én délután tartott minisztertanácson hozott...”²⁹

Az OKH vezérkar főnöke Werthnek célzásokat tett a várható fejleményekről és nagyon meglepődött, hogy jobban informált, mint sejtette. Halder ezen a találkozón továbbra is fenntartotta a német politikai és katonai vezetésnek azt az álláspontját, hogy nem kéri a magyar hadsereg részvételét.³⁰

²⁶ BMI. „V” 128–424. Nb.–3557/1945. II., III. iratgyűjtő; Bárdossy László elleni peranyag. 128–129. Lásd még: DIMK. V.k. i. m. 840. irat, 1180–1182.

²⁷Uo. Az idézett sorok csak a Bárdossy perben szerepelnek, a minisztertanács jegyzőkönyvéről közölt dokumentumban nem. (Lásd: DIMK. V.k. i. m. 840. irat. 1180–1182.)

²⁸OL. K-64. Küm. Res. pol. 41. tétel. 84. csomó. Tájékoztató anyag a követek részére. A borítón ez a felirat: Bpest, 1941/III/3. Titkos. „A miniszterelnök úr által kidolgozott feljegyzésekkel megfelelő felhasználás és szavainak irányítása végett mellékelten megküldöm.”

²⁹A miniszterelnök utasítása a vkf.-nek. Közli: DIMK. V.k. i. m. 844. irat 1184–1185.

³⁰A Honvéd Vezérkar főnöke Mátyásföldről visszatértében László Dezső vezérőrnagyot és Sáska Elemér vezérkari alezredest a Halderrel folytatott megbeszélésről a következőkben informálta: „Hitler Moszkvával szemben követelményeket kíván támasztani. Tárgyalásokra kerül sor, ezek kimenetele bizonytalan. Halder kormánya nevében arra kérte a magyarokat, hogy tegyenek meg mindent a kárpáti határok biztosítására. Más kívánsága nincs! Werth azonban mint saját véleményét közreadva kifejtette, hogy ez a német–szovjet háború legrövidebb időn belüli kitörését jelenti. A magyar vkf.-nek mindent meg kell tennie a kárpáti határok megerősítésére, mert megtörténhet, hogy a Vörös Hadsereg magyar területen keresztül megkísérli a bejutást a német seregek hátába. (Sáska Elemér visszaemlékezéséből idézi: *Gosztonyi Péter*: Magyarország katonai szerepe a második világháborúban. Katolikus Szemle, Róma 1982/2. 124.)

Werth a megbeszélésről Bárdossynak a következőket jelentette: Halder nézete szerint a német–orosz fegyveres konfliktus rövidesen bekövetkezik (kb. egy hét). Ezért szükséges a kárpáti határvonal biztosítása, de nehogy a rendszabályok az oroszokat alarmírozzák! Továbbá, ha a németeknek szükségük lesz a Kárpátalján át vezető vasútvonalakra, azokat Magyarország bocsássa a németek rendelkezésére és engedélyezze német rádióállomások telepítését. Amennyiben Magyarország részéről mégis szükségessé válnának bizonyos katonai rendszabályok, akkor arra a magyar vezérkar főnökét – Himer tábornok úját – külön fel fogják kérni.³¹ Ez újra megerősíti, hogy az OKH az adott pillanatban a magyar hadsereg aktív közreműködésével nem számolt, azt nem igényelte. Bárdossy Halder tartózkodó magatartásában és abban a kijelentésében, hogyha mégis magyar katonai intézkedések válnak szükségessé, úgy erről a vezérkar főnökét értesítik, a maga politikai vonalvezetését látta igazolva. Ezt június 20-án Sztójajnak küldött táviratában úgy fejezte ki, hogy Németország méltányolja Magyarország álláspontját. Werth ellenkezőleg értékelte a hallottakat. Halder közlése megnyugtatta, lehetőséget látott a háborúban való részvételre, ezért folytatta az előkészületeket.³²

A katonák hozzák mozgásba a politikai vezetést

1941. június 22. Hajnalban, 03 óra 15 perckor, Németország és Románia megindították csapataikat a Szovjetunió ellen.³³ Hitler megkezdte azt a háborút, amelynek „... nyilvánvaló és meggyőző okát még szövetségesei sem értették” – írta Ciano olasz külügyminiszter naplójába.³⁴

³¹ BMI. „V”–93.320. Nb. IV. 3234/1946. Werth Henrik elleni peranyag: Bárdossy László vallomása jkv. 33–34. l. Lásd: DIMK.V.k. i. m. 849. irat 1190–1191.

³² HL. 254. doboz. Vkf. iratanyag. 5560. ügyirat. 56.097/el. le.mű. 1941. sz. – A m. kir. honvéd légierők parancsnoka 1941. június 19-én kiadott intézkedésében „sürgős” jelzéssel elrendelte a hadi és futárrepülőgépekre a sárga gyűrű felfestését. „Elrendelem, hogy a hadi- és futárrepülőgépek szárnyainak alsó felülete a szárny külső végétől a felségjelig a gép hossz tengelyével párhuzamos határral (a felségjel nem festendő át, a kétfedelű gépeknél csak az alsószárny alsó felületén) az elmúlt HÁK. alatt is használt krom-sárga színű festékkel festessék át. Ezenkívül minden hadi- és futárgép törzsére kb. a középső részre, a törzson körben haladó, 1/2 m. szélességű sárga gyűrű festendő . . . , úgy, hogy a sárga gyűrű megszakítás nélküli egészet képezzen. Jelen rendeletem kézhezvétele után azonnal végrehajtandó . . . A szükséges festékanyagot még VI. 19-én igényelje a Közp. re. jav. műh-tól.” Az intézkedés több szempontból is figyelmet érdemel. 1.) A tengelyhatalmakhoz tartozó szövetséges hadseregek repülőgépeinek a „sárga gyűrű” volt az egységes jele. Emellett természetesen mindegyik fél megtarthatta a maga felségjelét, 2.) A „sárga gyűrű” sürgős felfestése a hadba lépés előmunkálatairól beszél. A háború még meg sem indult, de a vezérkar tudta, hogy a belépésre sor kerül.

³³ A román csapatok együtt a németekkel 22-én hajnalban a Prut mentén harctevékenységbe kezdtek. Antonescu parancsnoksága alatt három hadsereg vonult itt fel: a 11. német, a 3. és 4. román. Létszámuk meghaladta a 600 ezer embert. Ennek több mint felét 342 ezer katonát és tisztet Románia adott. (I. E. Levit: Ucsasztyije fasisztszkoj Rumini v agresszii protiv SZSZSZR. Kisinyev, 1981 51.) A román conducător június 22-én Besszarábia és Észak-Bukovina visszaszerzésére szent háborút hirdetett a Szovjetunió ellen. 1941. június 12-én kijelentette Hitlernek, hogy ő az első naptól együtt kíván küzdeni a németekkel. „Románia sohasem bocsátana meg Antonescu tábornoknak, ha a román hadsereget lábhoz tett fegyverrel hagyná állni, miközben a német csapatok menetelek Románián át az oroszok ellen.” „A román nép . . . éjjel-nappal az Oroszországgal való leszámolás órájára gondol, és azt kívánja, hogy ez az óra minél hamarabb elkövetkezzék . . .” (Hitler hatvanynolc tárgyalása 1939–1944. Tények és Tanúk. A bevezető tanulmányt írta, a műbe foglalt dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette: Ránki György, Bp. 1983. I.k. 278, 307–309., 443.)

³⁴ Ciano olasz külügyminiszter naplójába 1941. június 22-én a következőket írta: „Ha tünetként tekintjük, ilyen háború nem lesz népszerű. Nem látjuk ugyanis nyilvánvaló és meggyőző okát.

Mussolini a komornyiktól tudta meg, hogy a Szovjetunió elleni hadjárat megindult, de reggel hat órakor már bejelentette a hadüzenetet és azt, hogy Olaszország szövetségését egy hadtesttel fogja támogatni.

Németország budapesti követe – Otto von Erdmannsdorff – Bárdossyval reggel 6 órakor a lakásán közölte a nagy eseményt. A hatvanas évek elején megirt – kiadatlan – visszaemlékezésében erről az alábbiakat jegyezte fel: „Bárdossy a háború hírért örömmel fogadta. Válaszában kijelentette, hogy a magyar kormány a bolsevista fenyegetés veszélyével szemben régen közismert beállítottságánál fogva nemcsak teljes megértéssel fogadja a német elhatározást, hanem az a legnagyobb megelégedéssel tölti el. E vonatkozásban meg kell viszont jegyezni, hogy nem igaz Bárdossynak a háború utáni perében tett azon kijelentése, miszerint én a miniszterelnöknek azt mondtam volna: remélhetően a német támadás tényéből a magyar kormány is levonja a szükséges tanulságokat! Ilyen kijelentést már azért sem tehettem, mivel ilyesmire miniszteremtől semmiféle felhatalmazásom nem volt...”⁵ Kormányának küldött táviratában a követ még azt is megjegyezte, hogy a magyar miniszterelnök „... egy pillanatig sem kételkedik a német fegyverek teljes sikerében”.⁶ Hitler június 21-én keltezett levelét a követ 10,30 órakor adta át a kormányzónak. A levélben, melyet idéznek a Bárdossy perben és amire Horthy is utal emlékirataiban, a Führer közli a hadiállapot beálltát Németország és a Szovjetunió között. Köszönetet mond a Kárpátalján fogatosított katonai intézkedésekért és kifejezi azt a meggyőződését, hogy lépését Horthy Miklós feltétlen méltányolni fogja. A kormányzó állításával ellentétben Hitler nem kérte magyar csapatok részvételét és nem kívánta, hogy Magyarország hadat üzenjen a Szovjetunióknak.⁷ Erdmannsdorff jelentése szerint a kormányzó nagyszerűnek nevezte a hadiállapot hírért. Kijelentette: „... 22 éve sóvárogva várta ezt a napot, és most boldognak érzi magát. Évszázadok múlva is hálás lesz az emberiség a Führernek ezért a tettéért” – hangsúlyozta. A helyzetet Magyarország államfője úgy ítélte meg, hogy Németország katonailag legyőzhetetlen.⁸ Horthy és a miniszterelnök is örömmel fogadták a hírt, a német fegyverek győzelmét kívánták, de Magyarország esetleges belépéséről, a hadműveletekben való részvétel szándékáról említést vagy utalást nem tettek, ennek elmaradása miatt nem sajnálkoztak.

Június 22-én hajnalban nemcsak a diplomáciai, hanem a katonai vonalon is megtörtént az első intézkedés. Az OKW Abwehr III. (elhárító) közölte a Honvéd Vezérkar mellett működő összekötő törzsszel, hogy a határzár hajnali 4 órától érvénybe lépett, továbbá „... hogy a magyar vezér-

A legkézenfekvőbb magyarázat ez az új háború – pis aller –, tehát kísérlet kiút megtalálására olyan helyzetből, amely kedvezőtlenül alakult, nem pedig úgy, ahogy előre látták. Mi lesz a háború további menete? A németek azt hiszik, nyolc hét alatt végetér és ez lehetséges is, ... De mi történik, ha mégsem így lesz? Ha a szovjet hadseregek nagyobb ellenálló erőt mutatnak a világnak, olyat, amely felette áll a burzsoá országokénak: – milyen eredménnyel járna ez a világ proletár tömegeire.” Ciano Naplója 1939–1943. Athenaeum. Bp. é. n. 349.

⁵ Idézi: *Gosztonyi Péter*: (Svájc) Magyarország katonai szerepe a második világháborúban. i.m. II. rész. 125.

⁶ A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944. (Összeállították, sajtó alá rendezték és bevezető tanulmányokat írták: Ránki György, Pamlényi Ervin, Tilkovszky Loránt, Juhász Gyula.) Bp. 1968. 594.

⁷ Adolf Hitler levele Horthy Miklóshoz 1941. június 21. Lásd: DIMK. V.k. i. m. 859. irat 1203–1205. és *Horthy Miklós*: Emlékirataim. Buenos Aires, 1953. 213.

⁸ A Wilhelmstrasse és Magyarország. i. m. 593–594. Lásd még erre vonatkozóan: BMI. „V” 128–424. Nb.–3557/1945. – Bárdossy László elleni peranyag. D–I. Iratgyűjtő 44. Horthy Miklós a Szovjetunió elleni agresszió megindulása előtt – pár héttel – levelet küldött Hitlernek. „Meggyőződésem, nem jöhet boldogság, béke és nyugalom, amíg a szovjethatalom és ez az óriási Oroszország fennáll... Németország néhány hét alatt elintézhetné... , melyért a történelem még évszázadok múltán is áldaná.” Javasolta a Szovjetunió megtámadását. (Horthy Miklós titkos iratai. – Az iratokat sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós és Szücs László. Bp. 1962. 298.)

karral folytatott tárgyalások útját szabaddá tette".³⁹ Werth sehogyan sem tudta beleélni magát abba, hogy Magyarország távol maradjon, Himer tábornokkal karöltve lázasan keresték, kutatták a belépés lehetőségét. A napló szerint június 22-én 17,15 órakor Himer vezérőrnagy tájékoztatta Paulus tábornokot a magyar szándékról és arról, hogy szükség esetén mely alakulatok vethetők be.⁴⁰ A Magyarországról jött információ rövid időn belül eljutott Alfred Jodl vezérezredeshez, az OKW vezetési törzsének főnökéhez, aki gyakorlatilag a német véderő vezérkarának főnöke volt. Ez is mutatja, hogy a szóban forgó ügyet a német hadvezetés is fontosnak tekintette. A tábornok június 22-én 18,21 órakor a német összekötő törzs vezetőjének – a napló szerint – arra a jelentésére, hogy Magyarország utasításokat vár, a következőket válaszolta: „Minden magyar segítséget bármikor elfogadunk. Nem akarunk semmit sem követelni, de köszönettel veszünk mindent, amit önként felajánlanak. Szó sincs arról, hogy Magyarország esetleges részvétele elől elzárkóznánk.”⁴¹

1941. június 23. Kárpátalja és Kassa 1941. június 16-tól háborús képet mutatott, megkezdődött a csapatmozgás, az erők előrevonása a határhoz. Az első beérkező jelentések a szovjet–magyar határról nyugalomról tudósítanak. A VIII. hadtestparancsnokság június 22-én 24,00-kor keltezett jelentéséből: „A hdt. hvéd. területén általában nyugalom van. Az orosz portyázás a határon csak szórványos. Az orosz kisőrsön Wiszkonál a laktanyában csak 6 fő maradt, a többi hátrafelé eltávozott. Sianti irányából bombarobbanások és gp. tűz hallható... A Verhovina felett szórványosan, az Ung völgye felett gyakran repülnek át német gépek Iszká-tól ÉK-re 2 német repülőgépet 4 orosz gép üldözött. A német gépek magyar területre repültek. Az oroszok a magyar határ felett az üldözést abbahagyták és visszafordultak. A hv. alakulatok a halogató öv első állásait mindenütt megszállták.”⁴²

Himer tábornok az előző napi Werth kérés előmozdítására felkereste a német követet és az iránt érdeklődött, hogy politikai vonalon nem lehetne-e valamilyen formában előremozdítani az ügyet? Erdmannsdorff úgy nyilatkozott, hogy a kezdeményezés a tábornokot illeti meg.⁴³

Június 23-án összeült a minisztertanács, hogy a vezérkar főnöke azonnali hadüzenetet és hadba lépést követelő beadványát – melyen nagyon érződött a Jodl üzenet hatása – megvitassa. A kormány Werth javaslatát elvetette, és megerősítette, hogy kitart a június 14-én hozott határozata mellett: önként nem csatlakozik a Szovjetunió elleni háborúhoz. Ugyanakkor Bárdossy László előterjesztésére Moszkvával megszakitotta a diplomáciai kapcsolatot.⁴⁴

³⁹Himer-napló: i. m. 1941. VI. 22. (Az én kiemelésem – Ö. I.) A naplóban arról, hogy milyen tárgyalások útját tették szabaddá, nincs említés. Himer tábornok és Werth tevékenységét vizsgálva arra a következtetésre jutunk, hogy a közlés adó szerv a törzsnek engedélyt adott arra, hogy a vezérkarral közösen lépéseket tehet magyar csapatok bekapcsolására.

⁴⁰Uo. Ide sorolta a VIII. hadtest egységeit, a 2. gépesített dandár Kárpátaljára felvonultatott részeit, az 1. lovas dandárt, a Tihuca-Beszterce vonaltól északra elhelyezett határvadász zászlóaljakat és a IX. hadtest egyes alakulatait.

⁴¹Uo. (Az én kiemelésem – Ö. I.) Lásd még erre vonatkozóan: *Kun József*: i. m. HK.1962/1. 27–31. – Himer Jodl közlését azonnal – 18.38-kor – eljuttatta László vezérőrnagyhoz, aki megkísérelte azt továbbítani a magyar vezérkar főnökéhez, de őt csak 21.00-kor találta meg. László ezután újra felkereste Himert és közölte vele, hogy az új fejlemények ellenére nem tehetnek semmit, mert a kormányzó már háromszor felajánlotta támogatását, amire az a válasz érkezett, hogy majd közölni fogják, mikor és milyen mértékben óhajtják igénybe venni a segítséget. Lászlónak ezt a kijelentését okmánnyal bizonyítani nem lehet. Önkéntes felajánlás a kormányzó részéről nem történt. Ezért ostromolta a kormányt állandóan Sztójay és Werth is. Minden valószínűség mellett szól, hogy László tábornok ezzel akarta rábírní német kollégáját olyan cselekvésre, melynek a kormánya is hatása lehet. Ez a beszélgetés – túlzás nélkül – arra enged következtetni, hogy a katonák a német politikai vonalról olyan nyomás gyakorlását igyekeztek elérni, amely a szerintük még mindig nem eléggé határozott magyar politikai vezetésre hatni tud.

⁴²HL 260. doboz. Vkf. I. oszt. Helyzetjelentések 1941. június 20–26-ig. VIII. hdt. Összefoglalójából. Az én kiemelésem – Ö. I.

⁴³Himer-napló: i. m. 1941. VI. 23.

⁴⁴BMI. „V”–128–424. Nb. 3557/1945. Bárdossy László elleni peranyag. Feljegyzés Bárdossy és Erdmannsdorff június 23-i megbeszéléséről. A diplomáciai viszony megszakítását Moszkvával a német követ magától értetődőnek tartja. Lásd: DIMK. V.k. i. m. 866. irat, 1213–1214.

A katonák agresszív munkájának további menetéhez döntő lökést adott Franz Halder közlése, akit időközben tájékoztattak a magyar kívánságról. Az OKH vezérkar főnöke június 23-án 11 óra 54 perckor felhívta a német összekötő törzset. Megerősítette Jodl vezérezredes előző napi válaszát, hogy a magyarok részvételét elfogadják, de az a fontos, hogy maguktól ajánlkozzanak, azaz, hogy önként csatlakozzanak. A naplóban erről a következőket jegyezték fel: „... jest komme es darauf an dass die ung. militärischen Stellen die politischen in Bewegung setzen, damit diese sich von allein anbieten”. Werth tudomására adták: „... most azon múlik a dolog, hogy a magyar katonai fórumok mozgásba tudják-e hozni a politikai vezetést, hogy ezek maguktól ajánlkozzanak.” Ez világos és félreérthetetlen taktikája a német katonapolitikának. A következő bejegyzés arra is választ ad, miért fontos az önkéntes ajánlkozás: „... Nem támasztunk követeléseket, mert azokért fizetni kellene, azonban minden támogatásért, – különösen gyors csapatokért köszönet.” Közölte még, hogy a német vasúti szállításokat a magyar csapatmozgások nem akadályozhatják, és hogy a magyar egységeket a német „Dél” hadseregcsoportnak (Heeresgruppe Süd) rendelik alá. Végül pedig az iránt érdeklődött, hogy mit tudnak adni a magyarok.⁴⁵ 1941. június 23-én tehát az OKW és az OKH főnökeinek egyeztetett döntése: ha a magyarok önként jönnek, beléphetnek.⁴⁶ Himer tábornok a kapott utasításnak megfelelően 12,50–13,15 óra között megbeszélést folytatott – az időközben Székesfehérvárról visszaérkezett – magyar vezérkar főnökével a hadba lépésről, azaz tudomására adta Halder üzenetét. Werth kérte, hogy a politikai vezetés is felhívást kapjon a cselekvésre. Az összekötő törzs vezetője erre azt válaszolta: „most a katonáké a szó”, a katonák hivatottak a politikusokat cselekvésre bírni, és megnyugtatta, hogy Magyarország még mindig kivetheti részét a bolsevizmus elleni küzdelemből.

Himer tábornok előjáró szervét 23-án 20,00-kor táviratban informálta a megbeszélésről és a várható eredményekről. Benyomását olyan értelemben jelentette, hogy Werth gyalogsági tábornok nem képes megbirkózni a pillanat nagyságával. A magyar vezérkar főnöke mintha csak erre akart volna rációzni, nem azt továbbította Bárdossynak, amit Himer hozott, hanem átalakítva, átfogalmazva úgy tálalta a hírt, mintha az OKW és az OKH kérné a magyar csapatok részvételét. Werth is megértette, hogy Jodl és Halder üzenetének szövegei továbbadásával, azaz ti., hogy „semmit nem kérünk, de minden önkéntes felajánlást hálásan veszünk”, a politikai vezetést nem lehet cselekvésre bírni. „A német legfelsőbb hadvezetőségtől Magyarországra kirendelt összekötő törzs vezetője – mondja Werth feljegyzése – a legfelsőbb német hadvezetés nevében közölte, hogy Németország Magyarországról részéről mindenemű katonai közreműködést hálásan venne. Értesítést kér, hogy Magyarország közreműködése esetén mennyi erő részvételével és mikorra számíthatnak.”⁴⁷

Ugyanezen a napon – június 23-án – Magyarországgal kapcsolatban Moszkvában is volt egy történelmi esemény, amit a magyar kormány még csak tanulmányozásra sem méltatott. A szovjet kormány a rendkívül nehéz helyzet ellenére talált lehetőséget arra, hogy kinyilvánítsa békés szándékát és jóindulatát Magyarország iránt. Molotov külügyi népbiztos magához kérte Kristóffy Józsefet, az ország moszkvai követét és kifejezte azt a reményét, hogy Magyarország semleges marad. Majd kérte a követet, hozza kormánya tudomására, hogy a Szovjetunióknak nincs területi követelése, vagy támadó szándéka Magyarországgal. „Molotov kijelentette, hogy Oroszország már el is feledte, hogy Magyarország csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz, nem lát semmi okot arra, hogy Magyarország Oroszországgal háborúba keveredjék. Magyarország a jövőre nézve is számíthat egész Erdély visszaszerzése érdekében Moszkva teljes támogatására, ha a két nagyhatalom között

⁴⁵ Uo. Himer-napló: i. m. 1941. VI. 23. Lásd még: *Kun József* i. m. HK. 1962/1. sz. 30–31. (Az én kiemelésem – Ö. I.) Halder közlését a naplóban így foglalták össze: „... man stelle keine Forderungen, weil man solche bezahlen müsse; aber man sei für jede Unterstützung, besonders durch seh-nelle Truppen, dankbar”.

⁴⁶ Ezt dokumentálja a Dr. Percy Ernst Schramm százados által vezetett és már többször idézett Himer-napló. A napló bizonyítja továbbá, hogy Magyarország Szovjetunió elleni háborús bevonásának gondolata a német hadvezetéstől sem volt idegen. A tábornokok közlései arra is választ adnak, hogy a német diplomácia miért tartózkodott Horthyék hivatalos felkérésétől és miért az önkéntes felajánlkozást tartotta az egyetlen elfogadható formának.

⁴⁷ BMI. „V”. 128–424. Nb. 3557/1945. Bárdossy László elleni peranyag. D–I–III. 131.

kitört háborúban semleges marad.”⁴⁸ „A külügyi népbiztos felajánlotta, hogy az üzenetet Moszkva, Ankara és Budapest távíró vonalon hozza a kormány elnökének tudomására. A sürgöny június 24-én hajnalban megérkezett Budapestre. Bárdossy Moszkva békés, jóindulatú szándékát még csak figyelemre sem méltatta.

A 23-i minisztertanács határozata a két vezető katonát nem elégitette ki, ők azonnali hadba lépést követeltek és nem a diplomáciai viszony megszakítását. A kormány döntésével elégedetlen Werth és Bartha késő délután leutazott Kenderesre, a kormányzó meglátogatására.⁴⁹

1941. június 24. A vezérkar 11 óra 30 perckor a VIII. hadtest vezérkari főnökének „Sürgős! Szigorúan bizalmas” jelzésű távmondatában a 23-ra elrendelt csapatelőrevonások végrehajtását ideiglenesen leállította. Ez minden bizonnyal a minisztertanács 23-i határozatával függ össze. A vezérkar arra kényszerült, hogy a csapatok felvonulását fékezze. Ezen a napon kelt szárnyra az a hír, ami Bárdossyra is hatással lehetett, hogy ti. Magyarország északi szomszédja, Szlovákia is hadat üzent már június 23-án és bejelentette, hogy két hadosztállyal támogatja Hitler Szovjetunió elleni hadjáratát.

A nap fő eseményei közé tartozik, hogy a miniszterelnök vezérkari főnök feljegyzésének tisztázására magához kérte a német követet. Bárdossy nagyon határozottan a német követ szemére vetette, hogy a birodalmi kormány Magyarországgal szemben minden tájékoztatás elől elzárkózott és csak a szovjet határ megerősítését kérte. „Ezen előzmények után bevallom – hangsúlyozta – bizonyos meglepetésként ért a vezérkar főnökének az a közlése, hogy... a katonai akcióban való részvételünk kívánatos volna... Mindent egybevetve őszintén meg kell mondanom, hogy a magyar kormány – mely természetesen változatlan hűséggel és teljes szolidaritással áll a tengelyhatalmak oldalán, amiről a magyar–szovjet diplomáciai viszony megszakításával tanúságot is tett – tekintettel az elmondottakra, csak nehezen határozná el magát arra, hogy a szovjet elleni katonai akcióban részt vegyen. Ebben a tekintetben a magyar kormány nem foglaltat könnyelműen állást és ezért kell mindenképp ismernie a bir. kormány felfogását és esetleges kívánságait. Ha ezekről megfelelő formában értesül a bir. kormány kívánságait a legmondosabb mérlegelés alá fogja vonni. Arra kérem tehát – fejezte be nyilatkozatát a magyar miniszterelnök – lépjen érintkezésbe lehetőleg mielőbb a kormányával, tájékoztassa az előadottakról, s közölje velem a kormány választát, amelyet döntés végett a Kormányzó Úr Ő Főméltósága elé fogok terjeszteni.”⁵⁰

A követ Bárdossy közléséről feljegyzést készített és megígérte, hogy mindezt kormánya tudomására hozza. Erdmannsdorff jelentését a német külügyminisztériumnak 24-én 15 óra 45 perckor továbbította. Jelentésének utolsó mondata: „A miniszterelnök fejtegetéseit azzal az ismételt

⁴⁸ BMI. „V”.128–424/a. Bárdossy László elleni peranyag. Kristóffy-7026/1941. sz. számjel-távírata és ugyanott: „V” 115–341 Nb. 3234/1946. Werth Henrik elleni peranyag 10. – Bárdossy nem válaszolt a sürgönyre. 25-én hajnalban azzal ébresztették Kristóffy, hogy sürgős távirat érkezett Budapestről. Ebben a miniszterelnök arról tájékoztatta az ország moszkvai követét, hogy Magyarország megszakította a diplomáciai viszonyt a Szovjetunióval. Azt, hogy Bárdossy hadat is üzent a Szovjetunióknak, Kristóffy Isztambulban tudta meg. Ugyanott: Werth H. peranyag. A moszkvai magyar követ számjeltávírata a külügyminiszternek. Közli: DIMK. V.k. i. m. 867. irat, 1214.

⁴⁹ Horthy a két tábornokot falusi otthonának teraszán fogadta és meghívta őket vacsorára. A vendégek távozása után a kormányzó igen nyomott hangulatban volt. „Te Miklós – szólt hozzá a felesége –, nekem ez nem tetszik, mit keresett itt ilyen sokáig ez a két katona? Csak nem akarnak téged háborúba kényszeríteni? Hiszen ez borzasztó volna! Nyakamra tették a kést. Azzal fenyegettek meg, ha most nem veszek részt a háborúban, az könnyen forradalmat válthat ki a honvéd tisztikarnál. A honvédség becsülete követeli meg, hogy végre cselekedjünk.” (Idézi *Gosztonyi Péter* (Svájc) *Katolikus Szemle* i. m. II. rész. 1982.) Feleségének adott válaszából arra kell következtetnünk, hogy a tábornokok Horthyval a belépést illetően előbbre jutottak, mint a minisztertanácson. Kassa bombázása után is – mint később látni fogjuk – a honvédelmi miniszter és a vezérkar főnöke nagyon igyekeztek, hogy ők informálják először a kormányzót, és ne Bárdossy.

⁵⁰ Feljegyzés Erdmannsdorff és Bárdossy megbeszéléséről. DIMK. V.k. i. m. 872. irat. 1217–1221. Lásd még: BMI. „V”. 128–424/Nb.3557/1945. Bárdossy László elleni peranyag. D–I. Iratgyűjtő 46.

kéréssel zárta, hogy diplomáciai úton kéri annak közlését, kívánatos-e a magyar hadsereg részvétele, és ha igen, milyen erővel.”⁵¹ A miniszterelnök és a német követ megbeszélése során felvetődött kérdések azt bizonyítják, hogy a tábornokok taktikája nem vált be. Bárdossy a hozzá eljuttatott feljegyzést úgy értelmezte, és helyesen, hogy a német felső katonai vezetés szeretné a magyar csapatok közreműködését és hálás lenne, ha ez bekövetkezne. Elárulta, hogy azt ő sem ellenzi, de nem volt hajlandó az OKH és a magyar vezérkar főnöke kívánságára csak úgy egyszerűen belépni. Bárdossy a diplomáciai szokásoknak megfelelően a német kormánytól várta a felkérést a hadba lépésre, azaz tudni akarta, hogy mit kérnek a németek és mire számíthat. *Német mondott tehát a német–magyar vezérkarok közös beléptetési akciójára.* Ez volt 1941. június 24-e legnagyobb meglepetése.

Ettől függetlenül azonban a behívások, a csapatok mozgatása és felvonultatása – propaganda nélkül ugyan – csendesen folytatódott. A harcész állapotot minden mozgósított és Kárpátaljára összpontosított egységnek, repülőköteléknek 25-én 24,00 órára kellett elérni.

A hadba lépésre tett intézkedések ellenére figyelmet érdemelnek a határról érkező jelentések, amelyek arról tanúskodnak, hogy „... az orosz–magyar határon teljes nyugalom van. Június 24-én Radócz hadnagy 5-ös számú örpk. jelentette, hogy 23-én 16 h.kor a Tatárhágón a sorompónál megjelent három orosz tiszt és igen barátságosan üdvözölték a két magyar tisztet, majd beszélgetés kezdődött. Arra a kérdésre, hogy ki fog győzni a német–orosz háborúban, egyik tiszt azt válaszolta, hogy a németek napóleoni háborút viselnek az oroszok ellen, mely ugyanúgy fog végződni”. A jelentés további részében arról is tájékoztatják előjáróikat, hogy az orosz járőrök is barátságosak és beszélgetéseket kezdeményeznek. Egy másik – 24-én 12,10-kor keltezett – jelentésben ez olvasható. „...az oroszok csapataikat Beszkiádnél és Vereckénél hátravonták és csak gyengébb határizleti szerveket hagytak a magyar határon. Egyébként a határ mentén a legnagyobb nyugalom észlelhető.”⁵²

1941. június 25. A háborúba ezen a napon belépett Finnország, Spanyolország bejelentette egy önkéntes hadosztály felállítását és a harctérre küldését. Június 25-re kirajzolódtak a modern európai kereszties hadjárat kontúrjai. A Szovjetunió ellen már hadba lépett, vagy részvételt bejelentett államok soraiból még mindig hiányzott az a Magyarország, amelynek államfője pár héttel a támadást megelőzően levélben kérte és biztatta Hitlert a bolsevizmus likvidálására.

Románia és Szlovákia, a két rivális hadba lépése minden bizonnyal nagyon ingerelhette Bárdossyt. *Ő azonban mindezek ellenére továbbra is kitartott a június 14-i határozat mellett, hogy Magyarország csak akkor lép be, ha erre Németország felkéri.* Halder vezérezredes naplójában június 25-én a következő sorokat jegyezte be: „Ungarns Mitwirkung ware erwünscht. Ungarn will aber offiziell aufgefördert sein. Das will der Führer nicht aus politischen Gründen.”⁵³ A náci vezér tehát nem a magyarok belépését ellenezte, hanem a felkérést. Nem akarta elkötelezni magát újabb esetleges magyar igények kielégítésére Románia kárára. Ezért volt döntő az önkéntes belépés, melynek jelentőségét Halder félreérthetetlenül Himer tudomására adta.⁵⁴

⁵¹A Wilhelmstrasse és Magyarország. i. m. 596–598. Erdmannsdorff megkérdezte Himer tábornokot, hogy mit közölt Werth-el? Nevezett megerősítette, hogy az előjárói által megfogalmazottakat adta a honvéd vezérkar főnökének tudomására. Hozzátette: „... lehetségesnek tartja, hogy az urak az ő fejtegetéseit erőteljesebb formában közölték a miniszterelnökkel, hogy ezáltal nyomást gyakoroljanak rá”. A Himer-naplóba – június 24-én – azt jegyezték be, hogy a kormány azt szeretné, ha kifejezetten felszólítanák a részvételre.

⁵²HL. 260. doboz. Vkf. 1. oszt. ag. Helyzetjelentések a VIII. hdt. pság. VI. 24. 12. h. 10. 138/Ia. jelentése.

⁵³Generaloberst Halder. Kriegstagebuch. i. m. Der Russlandfeldzug bis zum Marsh auf Stalingrad (22.6.1941–24.8.1942.) Band III. 15. „Magyarország részvétele kívánatos lenne. Magyarország azonban arra vár, hogy hivatalosan felkérjék. Politikai okoknál fogva a Führer nem akarja ezt.”

⁵⁴Himer-napló: i. m. 1941. VI. 25. Lásd még: *Kun József* i. m. HK. 1962/1. 33. Június 25-én délben Himer tábornok villásreggelit adott. Ezen részt vettek Werth, Major, Miklós és László tábornokok, a németek részéről Németország budapesti követe, a magyarországi népi németek

Június 25-ig az önkéntes belépés vonatkozásában történtek nem vezettek eredményre. Werth minden kísérlete, hogy megnyerje ennek a magyar miniszterelnököt, kudarcra végződött. Ez kellemetlen lehetett a német felső katonai vezetésnek is, hiszen 23-án meghozta a döntést, hogy Magyarország beléphet, de ezt a vezérkar főnöke nem tudta kikényszeríteni. Ezért új utakat kellett keresni olyan „casus belli” konstruálására, amely lépésre kényszeríti a náci kormány hivatalos felkérését váró magyar politikai vezetést.

Az események menete arra enged következtetni, hogy a döntés Kassa bombázására minden bizonnyal szintén ezen a napon – június 25-én – született meg.⁵⁵ Tapasztalat „casus belli”-re volt bőven. Azok az erők, amelyek 1939. szeptember 1-én a gleiwitzi német rádióadó elleni akcióval ürügyet szolgáltatottak Lengyelország megrohanására, 1940. május 10-én hajnalban a Freiburg német város elleni légitámadással pedig okot a francia és angol városok elleni terrorbombázásokra, könnyen megtalálták a módját, hogyan teremtsenek elfogadható ürügyet Magyarország önkéntes hadba lépéséhez.⁵⁶ A kivitelezést kellett csak elhatározni és a megfelelő várost kiválasztani. Werth Henrik

néhány vezetője és Feyer professzor, a Német Tudományos Intézet igazgatója. A jelenlevő volksbundista vezetők javasolták ún. „szabad csapatok” szervezését népi németekből és magyar önkéntesekből. A napló szerint a német követ nem helyeselte magyar önkéntes hadosztály szervezését. Himer mégis kikérte az OKW és az OKH véleményét. Magyar körökben – jelentette – mivel a kormány még nem jutott elhatározásra a Szovjetunió elleni hadba lépést illetően, felvetették „szabadcsapatok” felállításának gondolatát. Úgy találta, mintha a magyarok vetették volna fel. Utasítást kért, hogy milyen álláspontra helyezkedjék és hogy adott esetben nem vehetné át törzsével ennek a szervezését és vezetését. Arról, hogy a jelenlevő magyar tábornokok milyen álláspontra helyezkedtek, a naplóban nincs feljegyzés.

⁵⁵ Bárdossy június 25-én még egy figyelmeztetést is kapott. A budapesti olasz követ felkereste a külügyminiszter állandó helyettesét, ama aggodalmának adott kifejezést, hogy Magyarország tétlensége az orosz háborúban káros hatást válthat ki. Érdekes Rómában ennek a fordítottja történt. Ciano olasz külügyminiszter a magyar követnek kijelentette: helyesbi a magyar kormány állásfoglalását, a június 24-i eseményre utalt. Megjegyezte: „Nem kell sietnünk, mert minél később lépünk akcióba, annál kedvezőbb lesz a helyzetünk.” Ez a jelentés csak június 27-én érkezett Budapestre. Lásd: BMI. „V” 128–424/Nb. 3557/1945. D–1. Iratgyűjtő. Bárdossy László elleni peranyag és DIMK. V.k. i. m. 887. irat, 1235.

⁵⁶ 1940. május 10-én 03 óra 59 perckor Freiburg dél-németországi város felett (a német–francia–svájci határ közelében) megjelent három kétmotoros bombázó repülőgép és mindegyik ledobott a városra egy-egy bombasorozatot. A bombázás következménye 57 áldozat, ebből 22 gyermek, 13 nő, 11 férfi és 11 katona volt. A német hivatalos közlés: „Három ellenséges repülőgép a mai nap folyamán bombázta Freiburg... nyílt várost, amely a német hadműveleti sávból kiesik, semmi katonai célpontja nincs... A Luftwaffe ilyen törvénytelen eljárást hasonló elbánásban fog részesíteni... A németek ötször annyival fognak visszavágni.” A Luftwaffe előzetest „fabrikált” a szövetséges városok terrorbombázásához. A város rendőrfőnöke az összegyűjtött repeszekből megállapította, hogy német bombákkal hajtották végre a támadást. (Lásd: Magyar Szárnyak, 1977/5. sz. 24–25. Oshawa, Kanada). A „casus belli” formai ürügy hadüzenetre, aminek semmi köze sincs a háború okához, nem új a hadtörténelemben, régen ismert és még napjainkban is alkalmazzák. Teleki Pál öngyilkossága után Horthy levelet írt Hitlernek, amit Bartha Károly honvédelmi miniszterrel küldött Berlinbe. Az audienciára 1941. április 4-én került sor. A tábornokot elkísérte Magyarország berlini követe is. Sztójay itt úgy nyilatkozott, hogy a történetek után „Magyarország beavatkozása csak úgy volna lehetséges, ha ‚casus belli’ konstatálnánk. Ilyen eset a magyar kormány nézete szerint az volna, ha a jugoszlávok megtámadnák a magyar csapatokat, illetőleg, ha sikerülne ilyen konfliktust provokálni.” Április 9-én Szegedet, Pécsét és a határvidék néhány más települését jugoszláv repülőgépek bombázták. Az egyik ürügy az április 10-én bekövetkezett Jugoszlávia elleni hadba lépésre ez volt, Vörmlé János külügyminiszter-helyettes kijelentette, hogy a magyar kormány örül a jugoszláv légitámadásoknak, mert megkönnyítették helyzetét. Tapasztalat tehát a „casus belli” előidézéséhez volt, csak a helyet kell jól megválasztani. Arra, hogy mikor, hol és kik tervezték meg Kassa bombázását négy évtized távlatából sem tudunk semmi konkrétumot mondani. Lásd: BMI.

minden elképzelhető akció támogatására hajlandónak mutatkozott, csak terve realizálódjon. Írásos dokumentumok Kassa bombázásáról Gleiwitzhez és Freiburghoz hasonlóan nem készültek. Ezt a műhibát a szervezők nem követték el, az utókor számára nem dokumentumot, hanem csak nyomot hagytak.

1941. június 26. Kassa és Bustyaháza. Országunk szép derűs napra ébredt. Állampolgárai nem sejtették, hogy ez történelmünk ominózus napja lesz.

Mivel június 25-én a német kormánytól nem érkezett felkérés, a miniszterelnök 26-án maga hívta telefonon a német követet és érdeklődött: megérkezett-e a birodalmi kormány válasza a 24-i kérdésére? Erdmannsdorf felelete, nem. Bárdossy mindezek ellenére kérte a diplomatát, hogy azonnal jelentkezzen, ha valami érkezik „... mert a magyar kormány nagy súlyt helyez arra, hogy ebben a kérdésben a mi kívánásainkhoz igazodjon” – írta a külügyminisztériumának küldött táviratában Erdmannsdorf.⁵⁷

A VIII. hadtesttől Budapestre érkezett jelentések még június 26-án délelőtt is arról tudósítanak, hogy a szovjet–magyar határon nyugalom van. „Saját helyzet változatlan. Ellenséges helyzet: az éjszaka erősebb harcizaj volt hallható. Ma reggel Kisszolyvánál három német repülőgépet három szovjet gép üldözött. A német gépek magyar területre való érkezésekor a szovjet gépek visszafordultak a határtól.”⁵⁸

Kassa felett – a csapatmozgások miatt háborús képet mutató városban – 1941. június 26-án 13 óra után megjelent három bombázógép. Vannak olyan korabeli leírások és jelentések, amelyek négy gépet említenek. Ez a negyedik azonban tisztos távolságra repült a köteléktől. Elképzelhető, hogy felderítő gép volt, ez vezette a rajt Kassára, de az is lehet, hogy semmi kapcsolata nem volt a bombázókkal. A város elleni támadást három gép hajtotta végre, ezért beszélünk rendszerint csak három bombázóról.

A repülőgépek délkeleti irányból jöttek, törzsükön jól kivehető volt a tengelyhatalmak hadi repülőgépeinek összefüggő sárga gyűrűje, és a szárnyak végeinek sárga sávja, felségjelüket azonban letakarták vagy lemázolták. Utóbbi elrejtette nemzeti hovatartozásukat. A város fölött megjelent repülőgépeket a környező hegyeken felállított figyelők észlelték, de azokat a sárga gyűrűnek megfelelően „saját”nak minősítették. Ebben valamennyi korabeli leírás és jelentés egységes volt, még az Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) közleménye is így tárgyalta.⁵⁹ Borsányi Julian – a Nemzetőr 1981. május 20-i számában – nyílt levélben válaszolt az ÉS 1979. április 28-i számában „A sárga csik” címen megjelent hozzászólásomra. Ezt írta: „A legnagyobb bökkenő azonban ez: Elképzelhető-e józan ésszel, hogy a támadók átfestik a felségjelet, de a sokkal feltűnőbb, sokkal árulőbb sárga sávokat nem?” Igen, „józan ésszel” csakis így képzelhető el, mert az adott harcfeleladat végrehajtására a repülőraj így felelt meg. A felségjel elárulta volna nemzeti voltukat, a sárga sáv meghagyásával viszont biztosították, hogy a repülési útvonal mentén és Kassán is a figyelők saját, a fasiszta táborhoz tartozó gépeknek minősítsék őket. Ezt igazolja a Borsányi szerkesztésében 1941. július 1-én megjelent Légoltalmi Közlemények is. A sárga gyűrű és a szárnyvégek sárga sávjai a köteléknek Magyarország légterében a szabad repülést biztosították. Az, hogy a bombázócsoport különleges feladat végrehajtására érkezett ide, csak az első bomba robbanása után derült ki. A kassai repülőtér szolgálati közegei annyira a táborhoz tartozónak minősítették a délkelet felől közeledő repülőrajt, hogy leszállásukra gondoltak,⁶⁰ készültek fogadásukra. Ez is tanúsítja, hogy az álcázás kiválóan sikerült, a végrehajtók rutinos pilóták voltak.

„V” 128–424/a.Nb.3557/1945. Bárdossy László elleni peranyag. i. m. Tanúk vallomásából. Homlok Sándor vezérkari ezredes, a berlini magyar katonai attasé 1941. június 20-i jelentésének „g” pontjában az alábbiakat írta: „Egyik barátomtól hallom, hogy a szovjetország háború bevezetése a jól bevált módszer szerint fog történni, egy részt oly módon, hogy a támadó fél a világ előtt ne a német legyen...”

⁵⁷A Wilhelmstrasse és Magyarország: i. m. 598.

⁵⁸HL. 260. doboz. Vkf. I. oszt. A VIII. hdt.p.ság. 1941. VI. 26-i összefoglaló jelentése.

⁵⁹Légoltalmi Közlemények (a továbbiakban LK.) III. évf. 13. sz. 1941. július 1. A HM. VI. Csoportfőnökség (OLP) Országos Légvédelmi Parancsnokság folyóirata. Lásd még erre vonatkozóan: Felvidéki Újság. 1941. június 27. (Széchenyi Könyvtár)

⁶⁰Lásd: Magyar Szárnyak 1978. évkönyv. (Oshawa, Kanada) Chirke Jenő nyilatkozata. 42.

A tengelyhatalmakhoz tartó repülőraj a kassai Dóm elhagyása után, továbbra is északnyugat felé tartva, harcrendjén igazított és 13 óra 07 perckor megkezdte a város bombázását. (Ekkor állt meg a posta melletti villanyóra). A kötelék 29 bombát dobott le, melyek közül egy (a Kis u. 3. sz. ház melletti) nem robbant fel. Az első bomba a Vársánc utca 14. sz. házra esett. Az utolsó a szórás-kép jobbszárnyán a Kőlcsey utca 44. sz. lakóház előtt az úttest közepén (csaknem a Kurta utcával szemben); a balszárnyon az utolsó a Kárpát utcában robbant (közel a Mikes Kelemen u. sarokhoz.) (Lásd a mellékelt térképet.)

A légítámadásnak 29 halottja, 14 súlyos és 48 könnyű sebesültje volt.⁶¹ A város postahivatala öt találatot kapott. Megrongálódott és üzemképtelenné vált a helyi távbeszélőközpont, viszont az interurbán működőképes maradt, így a távolsági beszélgetés zavartalanul folytatható. A többi bomba Kassa északnyugati külterületének házaira, kertjeire és utcáira hullott. Találat érte a tábori tűzér- és légvédelmi tüzérlaktanyát is. A bombavetés hossza – légvonalban – 800–1000 méter volt. (Lásd a mellékelt térképet.) A támadók ellenállásra nem számítottak. Erre következtethetünk a 700–800 m-es – viszonylag alacsony – repülési magasságból. A feladatot kb. negyvenötven másodperc alatt elvégezték. (A bombakioldás ideje 300 km/ó sebességnél 10 sec.) Mire a légvédelmi lövegek kezelői elfoglalták helyüket és jelentették, hogy „tűz kész”-ek, a repülőgépek már a hegyoldal fölött voltak.

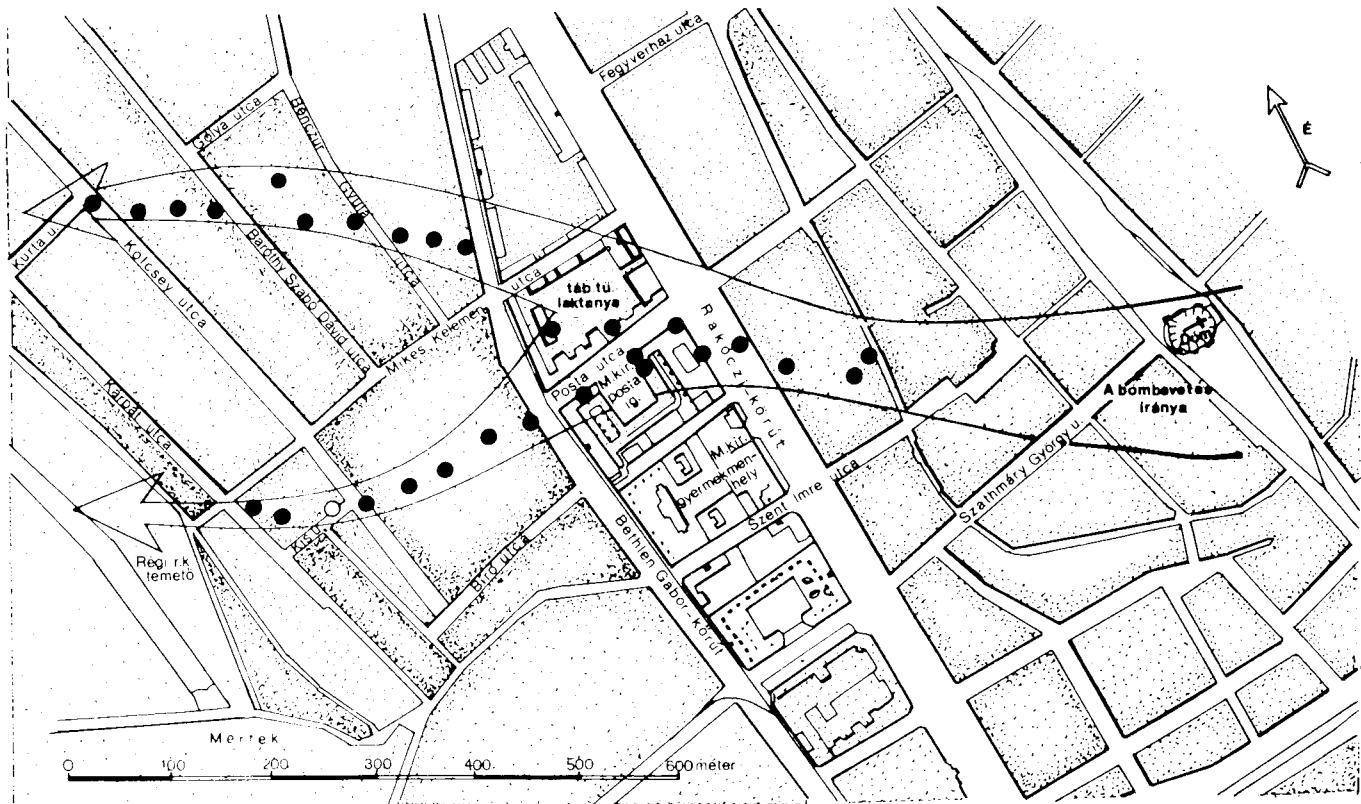
A bombázás befejeztével a repülőkötelék Bankó felé húzott, majd balra, illetve délre fordulva, a város déli peremét érintve 13 óra 09–10 perckor elhagyta annak légterét. A távozó gépek a déli irányt Bárcáig (Kassától 5 km) tartották, majd keletre, délkeletre fordultak. Ugyancsyan csöndesen és észrevétlenül igyekeztek elhagyni az országot, mint ahogyan ide érkeztek. A szervezők azonban mintha megfeledeztek volna arról, hogy a felvonultatott magyar vadászkötelékek június 26-án reggeltől „egyszerű készütségi” és „szigorú készütségi” szolgálat ellátására kaptak utasítást, utóbbi magába foglalta a járőrözést is. A szigorú készütségekben a gépek bemelegítve, indításra készen álltak. A motorokat a hőmérséklettől függően újra és újra beindították. A pilóták beöltözve a gépekben ültek, az indítást végző szerelők a gépek mellett tartózkodtak.⁶²

A Kolozsvár-Szamosfalva repülőtérről 1941. június 18–20-a körül Bustyaháza (Huszt és Máramarosziget között a román határtól 80–90 km-re) a Tisza jobbpartján fekvő helység tábori repülőterére települt át a 2/3. Cr-42 vadász-, az úgynevezett „Ricsi” század. A századparancsnok Szobránczy (Negro) Aladár rep. százados volt. 1941. június 26-án 13 órakor Nyemecz Pál rep. zászlós parancsnoksága alatt „szigorú készütségi” szolgálatba lépett Balogh János rep. szakaszvezető pilóta és Raposa Zoltán pilóta tizedes. A raj azt a feladatot kapta, hogy minden ismeretlen gépre vagy repülőzúgásra azonnal startoljon és derítse fel az ismeretlen. Űgy 14 óra körül északnyugat felől nehéz, ismeretlennek tűnő repülőmotor-zúgás ütötte meg a pilóták fülét. Nyemecz zászlós azonnal felszállást parancsolt. Gépe azonban nem indult, így egyedül csak Balogh János szakaszvezető emelkedett fel azonnal, a másik két gép csak pár perccel később. Balogh szakaszvezető már a start alatt észrevette, hogy északkeletről „ék előre” laza alakzatban kb. 1500 m magasan három bombázógép tart délkeletre, a Tisza felső folyását tekintve iránynak. A történeteket – kéréséremre 1982-ben – így mesélte el: „A Cr-42 V.244.sz. géppel mintegy 500–600 méterre megközelítettem a bombázókat, de a magasságot tekintve még mindig alacsonyabban voltam. Ezért igyekeztem mindenáron magasabbra emelkedni, hogy pontos adatokat szerezhessek a gépekről. Ekkor váratlanul mindhárom gép egy-egy géppuskasorozatot küldött felém. A lövedékek gépem orra

⁶¹Felvidéki Újság. 1941. július 5-i és 6-i szám. A Kassán megjelenő napilap nemcsak számokat közölt, hanem halottak és sebesültek neveit is, a történelmi igazságnak megfelelően. A már idézett LK 1941. július 15. sz. a 217. – minden kommentár nélkül 32 halotról, 60 súlyos és 220 könnyű sérülésről tudósít. A vezérkar a halottak és a sebesültek számában is túllícitált. *Julian Borsányi*: Das Ratsel des Bombenangriff auf Kaschau 1978-ban megjelent munkájában a 38. oldalon 312 halotról és sebesültről írt. Ezt a számot is minden bizonnyal Budapesten, Werth irodájában állapították meg. A szerző könyvében sem ad magyarázatot arra, hogy 91-ről miért növelte 312-re a halottak és a sebesültek számát.

⁶²HL. Tanulmányok, visszaemlékezések 2815. *Bánhidi Antal*: Egy vadászpilóta visszaemlékezése.

**KASSA SZ. KIR. VÁROS ELLEN 1941.VI.26.-ÁN 13 ÓRA 07 PERCKOR
VÉGREHAJTOTT LÉGITÁMADÁS BOMBATÁMADÁSAINAK VÁZLATA**

1. térkép. Kassa sz. kir. város ellen 1941. június 26-án 13 óra 07 perckor végrehajtott légitámadás bombatámadásainak vázlata

előtt mintegy 100–200 méterre csapódtak le. A tüzet habozás nélkül viszonztam. A bombázók újra sorozatot küldtek felém, majd ezt követően felfelé húztak, igyekeztek minél előbb bejutni a felhőbe és útjukat így folytatták Románia felé. A felhőben nem követhettem őket, mert ilyen tevékenységre nem voltunk kiképezve. Nem tehettem mást, visszafordultam. Ekkor ért közelembre az utánam felszállt Nyemecz Pál zászlós és a raj harmadik gépe. Ezekután mindhárman visszatértünk a földre... Valamennyiünk számára nagy kérdőjel volt, hogy kik lehettek... és miért lőttek rám magyar légtérben? Az esetet követően érkezett meg a hír, hogy bombázták Kassát. A századnál az egyöntetű vélemény az volt, hogy a Románia felé tartó bombázók lehettek a tettesek. Századparancsnokom meg is jegyezte: »Na Balogh, elszalasztottad a szerencsédet! El kellett volna kapnod ezeket a gépeket, mert minden bizonnyal ezek bombázták Kassát.«⁶³

Általánosságban az terjedt el, hogy elsőnek állítólag Csejtey Béla alezredes a város honi légvédelmi alakulatainak parancsnoka jelentett 15–20 perccel az eset után a szolgálati út megkerülésével, egyenesen a vezérkarra. Az első kérdés: mivel magyarázható a szolgálati út megkerülése, ami a hadseregben egyáltalán nem szokás. Azzal, hogy a jelentésküldő ilyen parancsot kapott: „Szolgálati helyemen – írja Borsányi Julian – 1941. június 26-án, 14,30-kor szereztünk tudomást a Kassa ellen végrehajtott támadásról... Az országos légvédelmi parancsnok – 14 és 15 óra között – személyesen tájékoztatott bennünket... a támadásról. Felolvasta előttünk... Csejtey alezredes táviratát (vagy rádióan adott távmondatát)”. Ennek tartalma: „Sowjetischer Bombenverband hat um 13 h 10 die Stadt Kassa angegriffen. Grosse Personenverluste und Materialschäden.” Majd 16 óra után érkezett be Csejteytől a részletesebb jelentés, ez viszont már szolgálati úton jött az Országos Légvédelmi Parancsnokságra. Ellentétben a 13 óra 25 perckor küldött hírellel ebben azt jelentette, hogy „... az alacsony repülési magasság és a derült idő ellenére sem a támadók felségjelzéseit, sem pedig a repülőgépek típusát nem állapították meg.”⁶⁴ Borsányi szerint Csejtey az Országos Légvédelmi Parancsnokságra küldött tájékoztatásában ismeretlen repülőgépekről jelentett, kiemelve a támadók meg nem állapítható nemzetiségét és géptípusát. A hivatalos tájékoztató, amit az MPT, a rádió, a sajtó és a csapatok kaptak a vezérkartól, egyértelműen arról beszél, hogy „orosz repülőgépek bombázták Kassát”. Azért kellett a jelentésnek először a vezérkarhoz befutni, hogy az kifoghassa a szelet a vitorlából. Így lehetett csak biztosítani, hogy ne „az ismeretlen repülőgépek bombázták Kassát” kerüljön nyilvánosságra, hanem az, amit Werth jóváhagyott és kitervezett.⁶⁵ A

⁶³ Balogh János volt rep. szakaszvezető nyilatkozata a szerzőnek. 1982. július 28. A nyilatkozatban elmondottakat tanúsítja: Nyemecz Pál rep. zászlós, a volt rajparancsnok és Szekeres Mihály a 2/3. század volt vadászpilótája.

⁶⁴ *Borsányi Julian*: Das Ratsel des Bombenangriff auf Kaschau: i. m. 22–24. és 192. Lásd még erre vonatkozóan: *Borsányi Julian*: A bustyaházi kaland. „Hadak Útja” 1983. 368.

⁶⁵ Csejtey jelentését a vezérkarnál Sáska Elemér vezérkari alezredes vette át és továbbította Werthnek. Nyilatkozatot arról, hogy milyen hírt kapott Kassáról és mit továbbított, megtagadta. Borsányi így írja le vitáját Sáskával: „Kérdéseimet így foglalhatom össze: 2. Mikor, honnét és milyen formában értesült osztálya a kassai támadásról? 3. Mit referált főnökének, Werth Henriknek? 4. Az Ön helyzetmegítélése és referádája alapján mi volt Werth véleménye? Összegezve a Sáskától kapott leveleket: írásainak hangja általában ingerült, fölényes és kioktató volt. Közléseinek egy része (a kisebbik rész) megfelel a történelmi tényeknek. Lényeges kérdésekre egyáltalán nem válaszolt, vagy – sajnálom ezt a kifejezést – fontoskodóan infantilis módon. Benyomódom – írja Borsányi – fogalma sincsen arról, hogy mi az amit közben a történetírás mint köztudomású tényeket elfogadott. Mintha két különböző bolygón és évtizedek távolságában élénk...” (Lásd erre vonatkozóan: *Borsányi Julian*: Kassa és a „casus belli”. Új Látóhatár, 1983/2. aug. 265. és 268.) Sáska vallomása a történelem számára nagyon értékes lett volna, mert ő az utolsó, aki nem csak tudott mindenről, hanem csinálta is azt. Csejtey 1974 decemberében hangsúlyozta mondott beszédében nem ismeri el a személyének tulajdonított delutání hírközlést, azt hangsúlyozta, hogy ő csak éjjel jelentett. (Lásd: Csejtey Béla előadása: Az 1941-es kassai bombázás. Borus József birtokában). Újra itt a nagy kérdés. Ki jelentett? Lehetséges, hogy Csejtey mindent elfelejtett, vagy valaki más jelentett volna a nevében? Viszont az is elképzelhető, hogy senki nem küldött információt Budapestre. A vezérkar időbeosztással rendelkezett és ennek megfelelően megindította az akciót. Előre megszervezett provo-

hír Budapestre érkezése után olyan gyorsan peregtek az események, mintha egy előre elkészített forgatókönyv alapján irányították volna azokat. A tábornokok nem kivizsgálást követeltek, nem kértek újabb jelentést Kassáról, hanem azonnal rohamra indultak a hadba lépés kikényszerítésére. Két irányban indult meg a lázas tevékenység a politikai és a katonai vonalon. Bartha Károly honvédelmi miniszter a provokáció hírének Budapestre érkezése után megjelent Bárdossynál. Figyelmeztette a miniszterelnököt, hogy ha a kormány még a bombázás következményeit sem hajlandó levonni, ő és a vezérkar főnöke is azonnal beadja lemondását, aminek a hadseregére igen súlyos következménye és kedvezőtlen visszhangja lesz. Ezt követően a honvédelmi miniszter és a vezérkar főnöke a kormányzóhoz utazott.^{6 6} Fellépésük ugyanaz volt: lemondanak mindketten, ha ezután nem kerül sor aktív cselekvésre. A tábornokok kezdeményezésére az államfő nem sokat tétovázott és parancsot adott a megtorlásra, a Szovjetunió megtámadására.^{6 7} Bartha és Werth távozása után érkezett Bárdossy. A miniszterelnök feladta a német felkérést váró álláspontját, ő is avval a javaslattal jött, hogy Kassa bombázása legyen ürügy a Szovjetunió elleni hadba lépésre. Horthy közölte, hogy a vezérkar főnökének kiadta ezzel kapcsolatos utasításait, majd hozzáfűzte: „lesülne az arcomról a bőr, ha nem válaszolnánk” a kassai bombázásra. Az államfő és a miniszterelnök tárgyalása során fel sem merült, hogy az eset provokáció is lehet és ezért először a kivizsgálást kellene elrendelni és annak eredménye után dönteni, ezt ugyanúgy figyelmen kívül hagyták, mint a tábornokok.

Bárdossy – vallomása szerint – felhívta a kormányzó figyelmét arra, hogy a hadba lépéshez az alkotmányos formák betartása szükséges. Az államfő utasította a kormány elnökét, hívja össze a minisztertanácsot.^{6 8} Az audiencia csak igen rövid ideig tartott, Bárdossy igyekezett vissza Budapestre és minisztertanácsi ülést hívott össze.

A minisztertanács a bombázás után mintegy két órával, azaz 15 órakor ülhetett össze. Bárdossy a dokumentumok szerint a minisztertanácsot nem tájékoztatta: a.) Molotov üzenetéről, b.) a német felső katonai vezetés Werth által június 24-én tolmácsolt kéréséről, c.) a német követtel folytatott 24-i beszélgetésről, ami esetleg gondolkodásra készítette volna a miniszterek egy részét. Minden különösebb bevezetést mellőzve előadta, hogy Kassa ellen a támadást orosz repülőgépek hajtották végre.^{6 9} Utalt arra, hogy a „... szovjet kormánnyal a diplomáciai viszonyt már megszakí-

kációval van dolgunk, minden elképzelhető. Amíg újabb adatokat nem találunk, megmaradunk Csejty jelentésénél.

^{6 6} Szakirodalmunkban úgy terjedt el, hogy június 26-án a kormányzó Kenderesen tartózkodott. A Bárdossy-perben ezt a helységet nevezik meg, ahova Bartha és Werth tábornok, őket követve a miniszterelnök is leutazott Horthy véleményének kikérésére. Kenderes 140 kilométerre van Budapesttől. Oda és vissza az út megtételére gépkocsival legalább négy órára volt szükség. Ebben az esetben a minisztertanács ülése 18 óra előtt nem kezdődhetett meg. A 26-i délutáni események: Bárdossy 16 óra 10 perckor történt megbeszélése – telefonon – a német követség tanácsosával, a veszprémi bombázó osztály riadóztatása és harc feladatának megadása, arra vallanak, hogy a minisztertanács kora délután ült össze kb. 90 perccel a hír Budapestre érkezése után. Macartney (Október Fifteenth... i. m. 28.) szerint az ülésnek már fél négykor vége volt. Ez csak abban az esetben lehetett így, ha az államfő Gödöllőn tartózkodott.

^{6 7} BMI. „V”-128-424/Nb. 3557/1945. Bárdossy László elleni peranyag. D-III. Iratgyűjtő. 47.

^{6 8} A Bárdossy-per. i. m. 2/24-25. Bárdossy vallomása szerint ekkor bemutatta a kormányzónak a Molotov üzenetét tartalmazó Kristóffy sürgönyt. Horthy emlékiratában azt írja, hogy ezt Bárdossy elmulasztotta. A kormányzó állítása a valószínűbb. Lásd: Uo. Bárczy István vallomása 1/14-15.

^{6 9} Nincs adatunk arra, hogy a miniszterelnök már ekkor tudatában lett volna annak, hogy a támadók ismeretlen repülőgépek voltak. Krudy Ádám állítólagos levelét, melyben jelentette Bárdossynak, hogy a támadók német gépekre hasonlítottak, csak a késő esti órákban kaphatta meg. A levelet dokumentálni nem tudjuk – Chirke Jenő (Kanada) nyilatkozatából ismerjük, hogy 27-én 01 órák a miniszterelnökségről felhívták a VIII. hadtestparancsnokságot és repülő tisztet kértek a telefonhoz. Mivel Chirke lakott a legközelebb, őt hívták oda és azután érdeklődtek, hogy a bombá-

tottuk és most ezen provokátlan támadás következtében – javasolta, – hogy ... hadiállapotban levőnek tekintsük magunkat Szovjetországgal.” Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter volt az egyetlen, aki határozottan ellenezte „a hadiállapot deklarálását Oroszországgal szemben, mert nem tartja a légitámadásokat olyan komoly akciónak, amely indokoltá tenné ... Tekintetbe kell venni, – hangsúlyozta –, hogy ebben az esetben egy nagyhatalom ellen lépünk háborúba és Magyarország nem érdeke, hogy Oroszország ellen háborút viseljen ... , mert ha egyszer belépünk, úgy az összes konzekvenciákat viselni fogjuk ... Csak az ország érdekeit vehetjük figyelembe, amit nem lehet hangulat alapon elintézni.” A jelenlevő miniszterek közül még ketten, Bánffy Dániel és Varga József csatlakoztak Keresztes-Fischer álláspontjához. A többség minden különösebb mérlegelés nélkül, bízva a német fegyverek gyors győzelmében, a miniszterelnök javaslatát támogatta. Bárdossy: „abban a kérdésben pedig, hogy mondjuk-e ki már ma, hogy hadiállapotban levőnek tekinthetjük-e magunkat Szovjetországgal ... a belügyminiszter álláspontjával szemben a kormány valamennyi tagja azon az állásponton van, hogy igenis hadiállapotban levőnek kell tekinteni ... magunkat ...”⁷⁰ Bárdossy összefoglalóját nem szavaztatta meg, maga mondta ki, hogy a minisztertanács egyet ért a hadiállapot deklarálásával. Az ülés után telefonon jelentette a kormányzóknak a döntést, de a belügyminiszter véleményét sem hallgatta el. Horthy az eredményt meglegéssel vette tudomásul.

Ezt követően Bárdossy kérte a német követet, de csak a követség tanácsosával, Werkmeisterrel tudott tárgyalni. Ismertette vele a minisztertanács döntését és kérte, hogy azonnal jelentse kormányának, amit a tanácsos meg is ígért. Majd hozzátette: „... örül annak, hogy ez a fordulat bekövetkezett és hogy a szovjet légitámadás megkönnyítette elhatározásunkat.”⁷¹ Macartney leír egy beszélgetést Ullein-Reviczky és Bárdossy között, ami aznap délután történt, értelemszerűen a minisztertanács döntése után. Bárdossy „... a rá jellemző intellektuális arroganciával közölte: csupán öt percre volt szüksége, hogy levonja a megfelelő következtetéseket ... Arra a megállapításra jutott: a németek elhatározták, hogy Magyarországot beléptetik a háborúba. A tábornokok a németek oldalán álltak, a kormányzó pedig az ő befolyásuk alatt. Az országnak tehát nincs választási lehetősége, mert nem ura akaratának. Előbb vagy utóbb engedni kell és a legbölcsebb politika a legkevesebbet adni, nem kelteni gyanút, nem provokálni Németországot ...”⁷² Az idézet egyes gondolatai ellentmondanak Bárdossy június 24-i nyilatkozatainak, amelyeket a német követnek tett. Azóta azonban két nap telt el. A miniszterelnök ha nem is ismerte még a részleteket, a történekből levonta azt a következtetést, hogy a németek elhatározták Magyarország beléptetését a háborúba. Felelőssége, hogy észrevételeit, katonapolitikai meglátásait nem hozta a minisztertanács tudomására, hanem zöld utat engedett a tábornokoknak.

Másnap, június 27-én a magyar légierő megtorló bombázást hajtott végre szovjet határmenti objektumok ellen.⁷³ A június 27-én megjelent újságok Kassa bombázását úgy adták hírül, hogy a támadók szovjet gépek voltak. Előkészítették tehát a hangulatot a parlament összeüléséhez. Az 1920-ban elfogadott törvény alapján az államfőnek, aki egyben a legfelsőbb hadúr volt, hadüzenet

zók nem német repülőgépek voltak? A miniszterelnökség jelentkezését Krudy értesítésének tulajdonítom. Nem szokás a legmagasabb állami hivatalból a hadtesteket éjjel telefonon hívogatni. Chirke ingadozott: Arra a konkrét kérdésre, hogy a támadó repülőgépek nem német repülőgépek voltak-e? határozottan azt felelte, hogy „Semmi esetre sem voltak német gyártmányú repülőgépek”. Ormay József kérdésére, hogy Krudy tudott-e erről? a következőket válaszolta: „Reggel személyesen mondtam el neki. Miért nem küldtél értem? Én vagyok a repülőtér parancsnoka” – hangsúlyozta. Ez volt az első eset, hogy Krudy a „rangidősségére” és beosztására hivatkozott. (Lásd: Magyar Szárnyak 1978. évkönyv. i. m. 42–46.)

⁷⁰ BMI. „V”–128–424. Nb.–3557/1945. D–I. Iratgyűjtő. Bárdossy László elleni peranyag. 47–49.

⁷¹ Lásd: DIMK. V.k. 879. irat, 12281. A megbeszélés időpontja június 26-a 16 óra 10 perc volt. Ez az időpont a minisztertanács 15 óra kezdésére utal. Lásd még: A Wilhelmstrasse és Magyarország: i. m. 418. irat 598. Erdmannsdorff távirata a külügyminisztériumnak.

⁷² C. A. Macartney: Oktober Fifteenth ... i. m. Part II. 26–27.

⁷³ Orosz Béla: A magyar légierő teljesítményei a Kárpátoktól a Dnyeperig. Tapasztalatok a repülőerők vezetése és alkalmazása terén. (Hadinapló) A Vitézi Rend Zrínyi Csoportja. Bp. 1942.

kimondására és magyar csapatoknak az ország határain kívüli alkalmazására csak az országgyűlés előzetes jóváhagyásával, hozzájárulásával volt joga. Ezt a törvényt a kormányzó is és Bárdossy is teljesen figyelmen kívül hagyta. A parlamentben egyszerűen csak bejelentették, hogy „... a támadások következtében Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállt”, tehát nem volt hadüzenet. Magyarország belépett a második világháborúba.

A minisztertanács ülése előtt Bárdossy nem lehetett tudatában, csak sejtette, hogy német repülőgépek voltak a támadók, hogy provokáció történt, de 27-ére erről a hírek hozzá is eljutottak. Erre következtethetünk kijelentéseiből. Június 26-án a késő esti órákban vehette kézhez Krúdy Ádám⁷⁴ levelét, melyben a százados a miniszterelnök tudomására adta, hogy a támadók német

6.1. A 4/II. Ju-86-os bombázóosztály (Veszprém) parancsnoka írja, hogy június 26-án 16 óra 45 perckor utasítást kapott, harci riadóra és bevetésre való felkészülésre. Ezt a légiő parancsnokságának előkészítő intézkedése előzte meg.

⁷⁴ Krúdy Ádám százados, a Repülő Akadémia tanára, a kassai repülőtér megbízott parancsnoka volt. A város elleni légitámadást Chirke Jenő rep. főhadnaggyal együtt a repülőtérről nézte végig. Mindkét pilóta egybehangzó véleménye: a bombázók (Heinkel) He-111 német típusú gépekre hasonlítottak. Ezt Krúdy még 26-án este levélben jelentette a miniszterelnöknek. A nyílas hatalomátvétel után nem esküdött fel Szálásra és megpróbált ember maradni a legnagyobb embertelenségben. Nem tudta sokáig tartani magát, november 18-án letartóztatták és Sopronkőhidára internálták. A háború után amint lehetett, hazajött és jelentkezett a Néphadseregbe katonai szolgálatra. Szembefordulását a nyílas hatalommal ellenállásnak ismerték el. Ezért 1946-ban a Magyar Szabadság Érdemrend (bronz) fokozatával kitüntették. Az 1949-ben megkezdődött törvénytelenések őt is elérték. A hadseregből – minden ok nélkül – elbocsátották, rendfokozatától megfosztották és családjával együtt Budapestről kitelepítették. 1956 nyarán rehabilitálták, visszakapta alezredesi rendfokozatát és nyugállományba helyezték. Krudyt azért az állításáért, hogy „német repülőgépek bombázták Kassát” különösen azok bírálták és bírálják, akik a magyar és a német vezérkarok Kassa bombázásában játszott szerepét el szeretnék tussolni. Hosszú éveken át nyugaton olyan híreket terjesztettek, hogy ő volt a Bárdossy perben a koronatanú, s hogy ezért őt Rákosi előléptette és kitüntette. (*Borsányi Julian: Kik bombázták 1941. június 26-án Kassát? Új Látóhatár München 1970/5. 436.*) Krúdy Ádám a Bárdossy perben tanúként nem szerepelt, így vallomást sem tehetett. A dokumentumok és az itthoni reagálás hatására Nyugaton végül is kénytelenek voltak tudomásul venni, hogy Krúdy a Bárdossy perben nem tanúskodott. De valamivel bírálni kellett, ezért elővették az ún. „felszállási sztorit”, azt a mesét, hogy a repülőtér parancsnoka a bombázás idején repülőgépbe ült, felszállt és így állapította meg, hogy azok németek voltak. Nem tudjuk miért, de ennek a legendának maga is hirdetője volt. Krúdy nem szállt fel. A bombázók olyan gyorsan eltűntek Kassa légtéréből, hogy repülőgépbe ülésre sem volt ideje. A maga nemében a legenda bírálata helyes, sőt szükséges, de ezt úgy tállták, hogy az olvasóban bizonytalanságot ébreszenek Krúdy azon megállítása és megállapítása iránt, hogy a repülőgépek német kétmotoros He-111 típusú bombázókra hasonlítottak és azokon a tengelyhatalmak repülőgépeinek egységes sárga csíkozása volt felismerhető. Ezeket ma is mint Krúdy-legendákat tárgyalják és elhallgatják ezzel kapcsolatban Chirke főhadnagy nyilatkozatát, valamint Máthé Kálmán és Justy Emil vezérőrnagy jelentését. Olyan megállapításokat kezdtek nyugaton terjeszteni, hogy a magyar állam Krúdy „meséiért” fizetett. Borsányi Julian ezt írja: „»Sein Exil« dauerte bis Mitte 1953, als er rehabilitiert, aber gleichzeitig auch in den Ruhestand versetzt wurde. Wie Familienmitglieder von ihm berichtet, sei der Preis für diese Ausnahme-Behandlung eine Abmachung bezüglich der Berichterstattung über seine Kassa-Erlebnisse gewesen.” *Julian Borsányi: Das Ratsel des Bombenangriffs auf Kaschau; i. m. 59. („Száműzetése” 1953 közepéig tartott, ekkor rehabilitálták, egyúttal nyugállományba helyezték. Családja szerint a viszonylag kivételes elbánással a kassai eseményekre vonatkozó beszámoló jelentéséért fizettek.”) Ez a magyar állam és a Krúdy család megrágalmazása. Krúdy Ádám gyermekei kijelentették, hogy a Krúdy családra utaló információ, amit Borsányi Julian könyvében terjeszt, nem tőlük származik. Rehabilitációja 1956 nyarán történt. A „kivételes elbánás” valótlan. Az akkori nyugellátási rendelkezések alapján került nyugállományba, Krúdy Ádámot hivatalosan Kassa bombázásával kapcsolatban soha senki nem hallgatta ki és nem kérdezte meg, így véleménye nem is lehetett a „hivata-*

géptípusokra hasonlítottak és a tengelyhez tartozó repülőgépek egységes „sárga” jelzését ismerték fel rajtuk. Ullein-Reviczky Antalnak, a külügyminisztérium sajtófőnökének arra a kérdésére, biztos-e benne, hogy az oroszok bombázták Kassát, a következőket válaszolta: „Mivel a vezérkar, mely szemmel láthatóan megegyezett a németekkel, azt állítja, hogy a gépek oroszok voltak . . . elég”.⁷⁵ A logikus az lett volna, ha Bárdossy kapva kap azon, hogy a bombázás provokáció volt, továbbra is a június 14-én hozott álláspontra helyezkedik és kivizsgálást rendel el. Sajnos, nem így történt. Következtetése, amit ugyancsak Ullein-Reviczky kérdésére levont, az volt: „. . . ha a gépek németek voltak, ez még inkább arra utal, hogy be kell lépni a háborúba, mert ez a németek kívánsága.”⁷⁶ Nem valami meggyőző válasz egy miniszterelnöktől, de arra valóban elég, hogy megállapíthassuk, ő is tudatában lehetett már a titoknak és annak is, hogy a bombázás szervezőit a német és a magyar felső katonai vezetők között kell keresni.

Tanulmányunkban azt igyekeztünk dokumentumok segítségével bizonyítani, hogy az 1941. június 26-án megindított nemzeti tragédia nem volt végzetserűen kikerülhetetlen, nem volt olyan történelmi szükségszerűség, melynek hatása alól az ország nem vonhatta ki magát, hanem az ellenforradalmi rendszer belső természetének a szovjet és kommunistaellenes bel- és külpolitikának törvényszerű következménye volt. Mérlegelve a bemutatott dokumentum részleteket, megállapíthatjuk, hogy a náci vezetés részéről Magyarország belépése érdekében közvetlen kényszert nem alkalmaztak. Az államfőre és a kormányra nyomást Bartha és Werth tábornokok, illetve az ország berlini követe Sztójay Döme gyakorolt. Valóban mindhárman országos állami tisztségük által biztosított joguk és hatáskörük összes lehetőségeit kihasználva, mindent elkövettek, hogy a kormányt a hadba lépés szükségességéről meggyőzzék. A főszerepet a vezérkar főnöke játszotta.

A náci hadvezetés politikáját és terveit elemezve arra igyekeztünk rámutatni, hogy Magyarország csatlakozása a „Barbarossa”-hoz – 1941 nyarán – nemcsak nem tervezetett, ellenkezőleg politikailag mértékadó német részről, egyenesen elkerülni kívánták, hogy a Szovjetunió elleni

---

los” álláspont a város bombázásáról. Kassa vonatkozású kiadvány Krudytól, amire Borsányi szintén hivatkozik, nem jelent meg. Ő csak az újságírók és a filmesek kérdezték meg, néhanapján. Talán ezzel magyarázható, hogy nyilatkozatai más és más köntösben és tálalásban kerültek közreadásra, helyet kapott bennük a romantika és a legenda. Hazánkban 1956-ig Kassa bombázásáról az Ujszászy verzió uralkodott, ezt kellett elfogadni. A két vallomás azonban megegyezik, hogy német gépek bombáztak, a végrehajtást tekintve azonban eltérnek egymástól.

A „felszállási mese” miatt a Kassával foglalkozó nyugati kutatók szeretnék Krudy Ádám egész hagyatékát eldobatni, ahogy mondani szokták a fürdővízzel együtt a gyermeket is kiönteni. Miért ez a nagy kirohanás Krudy ellen? Mert meglátásait Chirke Jenő nyilatkozata, Máthé és Justy tábornok jelentései is megerősítik. A Borsányi Julian által szerkesztett Légoltalmi Közlemények a két tábornok jelentését meg sem említette. Vajon miért? Minden bizonnyal azért, mert nem illett bele a Werth koncepcióba. Horthy Miklós a háború után beismerte, hogy „Moszkva cáfolata – szemben a saját vezérkar főnökének jelentésével – megfelelt a valóságnak”. (Horthy Miklós: i. m. 224–225.) De hogy teljes legyen a kép Krudy halála után új álhír kelt szárnyra nyugaton. Azt kezdték elterjeszteni, hogy nevezett halálos ágyán, minden Kassával kapcsolatos nyilatkozatát visszavonta. Ennek a rémhírnek többen még itthon is felültek. Krudy Ádám életének utolsó napjaiban betegágyánál felváltva jelen voltak: leánya: Krudy Suzsa, fia: Krudy András és veje: dr. Salamon Ferenc kórházi főorvos. Nevezettek kijelentették, hogy édesapjuk nyilatkozatot senkinek nem adott és „. . . a kassai bombázással kapcsolatos jól ismert állításait senki előtt vissza nem vonta”. (A család erről szóló nyilatkozata a birtokomban van.) Az okmányra A Honvéd Vezérkar és a kassai „casus belli” c. a Honvédelem 1981/10. sz. megjelent tanulmányomban hivatkozom. A rémhírek azonban mégis folytatódhatnak. – A Duna Tudósító (Zürich) 1983. jún.–júl. számában Nagyrévi Neppel György „Kérjük a bizonyítékokat” c. cikkében azt írta, hogy „Krudy Ádám kezelőorvosnőjének tanúsága szerint a halálos ágyán hárijánoskodásait visszavonta”. Annyit kívánunk csak hozzátenni ehhez a felfrissített rémhírhez, hogy Krudy Ádámnak nem volt kezelőorvosnője, mindvégig dr. Salamon Ferenc kórházi főorvos kezelte.

⁷⁵ Ullein-Reviczky visszaemlékezéséből idézi: Ránki György. Emlékiratok és valóság: i. m. 149.

⁷⁶ Uo.

1941-es hadjáratban részt vegyen. Ezt hangsúlyozva azt sem hallgathattuk el, hogy a náci vezetés ugyanakkor nyitva hagyta a lehetőséget az önkéntes belépésre. Németországnak politikailag fontos volt, hogy minél több európai állam csatlakozzon a bolsevizmus elleni ún. keresztres háborúhoz. Ismerve a horthysta ellenforradalmi rendszer eredetét, erős, antikommunista jellegét Berlinben nyilván arra számítottak, hogy Magyarország, ha nem kéri, akkor önként jelentkezik, illetve úgy vélték, megvannak az erők, amelyek ezt a lépést kikényszeríthetik. Ezért lenne hiba lehetőséget nyújtani arra, hogy a magyar kormány az együttműködésért kompenzációt kérhessen. Németországnak az felel meg, hogy a belépésért se politikai, se katonai kötelezettséget ne kelljen vállalnia. Jól ismerték a horthysta hadsereg tábornokait, különösen a vezérkart, tudták, hogy rajtuk keresztül mindent elérhetnek. Ezért a tárgyalásokat, a megbeszéléseket nem politikai, hanem katonai vonalon folytatták, Barthára, Werthre, a berlini követre és Himer tábornokra bízta.

A hadba lépés kérdésében tehát a hadászat a politikát megelőzve, a kezdeményezést magához ragadva cselekedett és mozgásba hozta a kormányt is. Ez természetesen nem volt nehéz, mert a kormány is csak a felhívásra várt. A politikai vezetés szintén gyors és könnyű győzelmet remélt, a „nyugati dicsőség” megismétlődéséről álmodoztak. Az volt a meggyőződésük, hogy a háború a németek javára kedvezően fog előlőni. Azt, hogy a hadba lépés katasztrófát is jelenthet, hogy a háborút nemcsak megnyerni, hanem elveszíteni is lehet, Horthy és Bárdossy ugyanúgy figyelmen kívül hagyták, mint a katonai klikk, fel sem tételezték, hogy a háború katasztrófát is hozhat.

Térjünk vissza a provokáció technikai végrehajtásához. A dokumentumok és a volt szereplők nyilatkozatainak bemutatásával azt igyekszünk bizonyítani, annak a következtetésnek a levonásához kívánunk segítséget adni, hogy *ha a magyar katonai vezetés nem akar minden áron részt venni Hitler Szovjetunió elleni háborújában, Kassa bombázására nem kerül sor*. Katonapolitikai dokumentumaink félreérthetetlenül bizonyítják, hogy a város bombázása azoknak az erőknek állt érdekében, amelyek ürügyet kívántak szolgáltatni Magyarország Szovjetunió elleni hadba lépéséhez, a magyar politikai vezetés aktivizálásához. A „cui prodest” Kassánál egyértelmű. A provokáció félreérthetetlenül a Szovjetunió ellen megindított háborút szolgálta és alapvetően a szovjet és a magyar állam érdekeit sértette. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a kötelék nem hadicélokot bombázott, hanem a postahivatalt, amelynek 1941 júniusában nem volt szerepe a háború vezetésében. A légitámadás tudatosan elkerülte a katonailag fontos objektumokat. A Kassa felé vezető repülési útvonalon voltak a hadászatiilag fontos tiszai köz- és vasúti hidak, a munkácsi, a bátyui, csapi és a sátoraljújhelyi vasúti állomások, pályaudvarok. Katonailag mindegyik külön-külön fontosabb volt, mint a postahivatal. A kassai pályaudvaron például a támadás időpontjában nyolc német katonai szerelvény várta átbocsátását Szlovákiába. Erről a támadók nem tudtak, de arról igen, hogy a kassai pályaudvar jelentős szerepet kapott a Szovjetunió elleni agresszióját megindított német csapatok utánpótlásában, s nem azt támadták, hanem a postát. Miért? Ezeket a kérdéseket könyvében Borsányi is felteszi, de választ nem ad.⁷⁷ A paradox jelentések felsorolásában egyetértünk, de gyökeresen mások következtetéseink. Véleményünk: csak olyan célpontokat bombázhatott az ismeretlen repülőraj, amelyek semmi körülmények között nem okoznak fennakadást a német csapatok utánpótlásában, nem zavarják a Magyarországon átvonuló olasz hadtest mozgását és a magyar „Kárpát csoport” hadba lépését. Ha ellenfél bombázott volna, az nem hagyja figyelmen kívül a felsorolt hadi célpontokat. A provokáció szervezői és végrehajtói is nagyon vigyáztak arra, hogy a Szovjetunió ellen szövetséget fasiszta államok hadmozdulatai még csak zökkenőt se szenvedjenek.

Utaltunk rá, hogy valamennyi mozgósított és felvonultatott egységnél, vagy alkalmazásra tervbe vett repülő köteléknél 25-én 24,00 órára el kellett érni a harcászati állapotot. Miről tanúskodik mindez? Arról, hogy a vezérkar – a közeli napokban – olyan eseményt várt, melynek hatására Magyarország is feltétlen belép Hitler Szovjetunió elleni háborújába. *Nem véletlen akcióval, hanem tervszerűen előkészített provokációval van tehát dolgunk.*

A légierő parancsnoksága az ország északkeleti légtérét hat teljesen feltöltött Cr-32-es és Cr-42-es repülőgépekkel felszerelt vadászszázaddal biztosította. Valamennyi kötelék részére június 26-án reggel 06,00-órától „szigorú készültségi” szolgálatot rendeltek el, ami rendszerint légi járőrözést is magába foglalt.

⁷⁷ Borsányi Julian: Das Ratsel des Bombenangriffs . . . auf Kaschau. i. m. 37–38.

A Kassát bombázó repülőgépek – mint erre már utaltunk – délre, majd keletre fordultak, feltehetőleg oda igyekeztek vissza, ahonnan jöttek. Ha a vezérkar nem a Szovjetunió elleni hadba lépést tekintí főfeladatának, hanem a várost bombázó gépek nemzeti hovatartozásának megállapítását, illetve elfogását, azt két vadászszázad bevetésével – Nyíregyházáról egyvel és Bustyaházáról a 3. századdal – sikeresen megoldja. Ezt bizonyítja a „Ricsi” század V-244. sz. Cr-42-es gépének légi csetepatéja 26-án 14 óra körül a Románia felé tartó három bombázóval. A légiortyázásra csak akkor adtak a századoknak parancsot, amikor biztosra vették, hogy a vadász járőrök már nem találkoznak a bombázókkal. Gyenes László rep. századoshoz, a Felső-Ábrány (ma Bükkábrány) mellé települt 1/2. vadászszázad parancsnokához június 26-án kb. 13 óra 35–40 perckor az alábbi távmondattal érkezett: „Kassát bombázták. Azonnal indítson útba raj erejű járőröket: az elsőt Nyíregyháza–Csap–Ungvár–Kassa és Felső-Ábrány útvonalon; a másodikat Balassagyarmat–Rimaszombat és Kassán át vissza Felső-Ábrány”-ra.⁷⁸

Az első repülőjárőr parancsnoka Bánhidi Antal, a magyar repülés veteránja volt.⁷⁹ Ez a raj 12 órakor lépett szigorú készületi szolgálatba. Így 13 óra 45 perckor már startolhatott. Bevetése azonban nem jelentett veszélyt a Kassát bombázó gépekre, s ezt minden bizonnyal azok is nagyon jól tudták, akik a járőrözést elrendelték. Bánhidi raja a legjobb esetben 14 óra 15 perckor érhetette el Csap körzetét. A Románia felé húzó bombázók ekkor már a határ közelében lehettek.

Az eseményeket vizsgálva önkéntelenül felmerül a kérdés: az első légiortyázók kiküldésére miért nem a „Ricsi” század és a nyíregyháziak kaptak parancsot? Valószínűleg azért, mert akkor nem légiincidens, hanem légiharc zajlik le Kelet-Magyarországon. Ugyanis a Bustyaházán állomásozó 3. század kapott értesítést, de arra, hogy *ne* szálljon fel.⁸⁰

Újra kérdéssel találjuk magunkat szemben. Miért volt titkos a Románia felé tartó három bombázó küldetése? Mivel magyarázható, hogy akkor tartózkodtak a magyar légtérben, amikor Kassát bombázták? Ha ezek a gépek hajtották végre a város ellen a provokációt – kutatásaink erre vallanak – miért nem repültek át Szlovákiába? A határ itt olyan közel volt, hogy 2–3 perc alatt elhagyhatták volna hazánk légterét. De nem ezt tették. Vajon azért, mert a délkeletre repüléssel akarták a szovjet támadás látszatát kelteni? Nem, erről szó sincs! Ha ilyen szándékuk lett volna, akkor Csap körzetében minden bizonnyal északra, Ungvár felé fordulnak és itt mennek át Szlovákiába. Feltételezésünk szerint ezt az utat nem választhatták, mert nem onnan jöttek és valmit

⁷⁸ Gyenes László a volt 1/2. vadászszázad parancsnokának nyilatkozata a szerzőnek.

⁷⁹ HL. Tanulmányok, visszaemlékezések 2815. Bánhidi Antal visszaemlékezése. 1944. június 26-ra.

⁸⁰ Balogh János nyilatkozata a szerzőnek. A kis eseményeket a nagyok mindig elsodorják. Június 27-én a 2/3. vadászszázad bevetésre került. A 26-i légi csetepatéra egyre inkább már csak szereplője, Balogh János, rep. szakaszvezető emlékezett. Jóval a történet után – hadműveleti területen – megkérdezte századparancsnokát: „még mindig nem érkezett semmi a bustyaházi esettel kapcsolatban? Szobránczy (Negro) Aladár rep. százados lemondóan válaszolt: »El kell felejteni az egészet, jó hogy nem történt semmi különös. Nem lett volna szabad felszállnunk, megkésve távmondattal jött, ebben jelezték a gépeket és arra utasítottak, hogy ne repüljünk fel.«” – *Borsányi Julian*: A bustyaházi kaland c. cikkében megoldotta a rejtélyt. Ezt írja: „... minden további nélkül lehetséges, hogy a romániai repülőterekre a Lemberg–Tarnopoli arcvonalszakaszról visszatérő német bombázók repültek át Bustyaháza felett”. (Lásd: „Hadak Útja” 1983. 368.) Arra nem adott választ, hogy a német bombázók miért nyitottak tüzet a magyar vadászra? Ehelyett a Magyar Szárnyakhoz küldött levélre hivatkozik. Feladóját nem nevezi meg, csak annyit mond személyéről, hogy 20 évvel ezelőtt neki Nyemecz Pál nem úgy mesélte el, mint ahogy most az Ölvedi közreadta a bustyaházi történetet. Paradox eset, nem a cselekmény résztvevőjének állítását fogadjuk el, hanem azt, hogy X. Y. hogyan emlékszik a 20 évvel ezelőtt elmondottakra. Miért nem kérdezi meg Borsányi Nyemecz Pált? Balogh János nyilatkozatának történelmi hűségét Nyemecz Pál aláírásával tanúsítja, megerősítette még Szekeres Mihály a 2/3. vadászszázad volt pilótája. Mindhárman Budapesten élnek, bárki nek rendelkezésére állnak. S még csak annyit az esetet négy évvel ezelőtt először X. Y.-tól hallottam. Ő akkor határozottan tűzkiváltást is említett, ez tette az ügyet számomra szerfelett értékesé és késztetett arra, hogy a szereplőket felkutassam.

mindenáron titokban akartak tartani. Ezért visszafelé is vállalták a több mint 300 kilométeres repülőutat Magyarországon keresztül, bízva abban, hogy ugyanolyan simán távozhatnak, mint ahogy bejöttek, mert a sárga gyűrű mindent biztosít. És amikor majdnem lelepleződtek, tüzet nyitottak, hogy megmeneküljenek. Miért nem engedték közel magukhoz a V. 244. sz. magyar vadászt? Balogh János rep. szakaszvezető nem akarta lelőni a bombázókat, csak hovatarozásukat szándékozott megállapítani. Ezt a kísérletet a kötelék azzal hátrította el, hogy elsőnek nyitott tüzet a magyar vadászra. Sőt úgy tűnik, nem is akarták eltalálni a magyar gépet, inkább csak figyelmeztették, hogy ne közeledjék a kötelékhez. Mindebből egyértelmű és logikus az a következtetésünk, hogy a bombázók a tengelyhatalmakhoz tartozó gépek voltak és mindenekelőtt arra vigyáztak nagyon, nehogy álcázásuk lelepleződjön.

Hasonlóan kérdésekkel teltett az ominózus nap délutánja is. Kassán például a bombázást követően még három ízben rendeltek el légiriadót. 14 óra 48 perckor, amikor Bánhidi Antal rajával Kassa légtérébe érkezett. A légvédelmi tüzérség azt a tényt, hogy a repülőgépeken a sárga gyűrű mellett meg volt a magyar felségjel is, nem vette figyelembe. Megszóltattak a szirénák és a légvédelem tüzzel fogadta a magyar vadászokat. Hasonló eset történt Kiss Zoltán főhadnaggyal is, aki a második raj portyázását vezette. De nemcsak Kassáról, hanem Északkelet-Magyarország más városai-ból is ismeretlen repülőgépekről jelentettek, aminek következményeként légiriadót rendeltek el. „Szovjet gépek a nap folyamán – írják a 1090/15/ M.I.vkf. – 1941. sz. iratban a 26-án történekről – több város: Kassa, Ungvár, Miskolc felett megjelentek.” Ungvár jelentette: „15 h. 34-kor 3 orosz bombázó megy Kassa felé, az ungvári légvédelmi tüzérség lőtte őket!” „Budapestben – közlik a június 27-én megjelent lapok – csütörtökön délután 4 óra 15 perckor 15 percig tartó légiriadó volt. Két szovjet gép közeledett a főváros felé, ezeket azonban Vác és Nagymaros fölött a légvédelem visszatérésre kényszerítette.” Ez a géppár Kiss Zoltán főhadnagy és kísérője volt; a harmadik gép akadály miatt nem indult be, ezért csak két repülőgéppel hajthatta végre a Gyöngyös Balassagyarmat, Rimaszombat és Kassa útvonalon az elrendelt portyát. Ezt a géppárt nézték Vác környékén ellenséges repülőnek, amiért elrendelték a légiriadót Budapesten.

Adatot szovjet repülőgépek 26-án délutáni berepülésére Magyarország légtérébe a határvadász őrsők és a határra *felvonultatott egységek jelentései között nem találtunk*. Az viszont bizonyítható, hogy a szóban forgó városok felett 26-án délután magyar vadászok járőröztek és azokra nyitott tüzet a magyar légvédelem.⁸¹ Mit tanúsít mindez? Azt, hogy az egész délutáni harci zaj jól megrendezett színjáték volt, amit a lakosság pszichológiai megdolgozására szántak és arra, hogy 27-én reggel a lapok közölhessék: „magyar jelzéseket magukra öltött orosz gépek” 26-án délután is többször támadást kíséreltek meg.⁸² A rádió 26-án 21 óra 40 perckor, az MTI hírszolgálatára hivatkozó jelentése szerint: „A szovjet gépek a nemzetközi egyezményekkel ellentétben a tengelyhatalmak felségjeleit viselték magukon, hogy a magyar légvédelmet megtévezzék.” Akik a hírt az MTI-nek közlésre leadták, minden bizonnyal tudták, hogy magyar gépek voltak és azt is, hogy a légvédelem magyar vadászokra tüzelt. Figyelmet érdemel: 26-án estére be kellett, hogy érkezzen az illetékes szervekhez Szobránczy rep. százados jelentése a Bustyaháza fölötti légiincidensről. De erről semmit nem közöltek a 27-én megjelent lapok. Miért hallgatták el Bustyaházát? Valószínűleg azért, mert az nem szerepelt a tervükben, az soron kívül történt, nem tudtak mit kezdeni vele. Úgy véljük, a június 26-a délutáni események megerősítik azt a következtetésünket, hogy tervszerűen előkészített mozgással állunk szemben, melynek a szovjet repülőátadás valószínűségét kellett megerősítenie. Az is elképzelhető, hogy Werth Kassa és az északkeleti városaink elleni állandó járőrözéssel, légiriadó elrendelésével és a felvonultatott légvédelmi tüzéruitegek tűzkiváltásával a 15 órakor összeült minisztertanácsra akart nyomást gyakorolni. Ez is a hadba lépés kikényszerítését szolgálta. Werth még mindig tartott Bárdossytól.

⁸¹Gyenes László nyilatkozata a szerzőnek. Lásd még: HL. Tanulmányok, visszaemlékezések 2815. Bánhidi Antal visszaemlékezése 1944. június 26-ra.

⁸²Sajnálatos, hogy a korabeli sajtóban a közvélemény megtévesztésére közölt bombázásokat néha még komoly kiadványok is ellenőrzés nélkül elfogadják és tovább adják. Magyarország történeti kronológiája (Bp. 1982. III. 982.) ezt írja: „június 26-án Kassát, Munkácsot... és Rahót... bombatámadás érte.” Munkácsot, Rahót nem érte bombatámadás. A Rahón 12. 40-kor a gyorsvonatot teljes hosszában végig géppuskázták. (HL. 260. doboz. Vkf/I. oszt. Helyzetjelentések).

Az előzőekben a támadást végrehajtott repülőgépek távozását kísértük figyelemmel. Lényegesen kevesebb adattal rendelkezünk a bombázók Kassa légterébe jutásáról. Az egybehangzó vélemények, hogy a várost a bombázóraj délkelet felől közelítette meg. A VIII. hadtest 1941. június 26-án 14 óra 20 perckor összeállított helyzetjelentéséből már idéztük, hogy a német repülőgépeket üldöző szovjet vadászok a magyar határt elérve rendszerint visszafordultak. Az összefoglalóban utalás van arra, hogy „12 h 25-kor ismét 3 orosz gép lépte át a Beszkiátnél a határt és Alsóhideg patak irányába eltűnt.”⁸³ Abban, hogy a határőrség „orosz” gépeket jelentett, nincs semmi különös. 2000–3000 méter magasan repülő gépekről sem nemzeti hovatartozásukat, sem típusukat nem lehet megállapítani, szabad szemmel, kellő felszereléssel pedig a határvadászok nem rendelkeztek. Ez az egy adat még kevés arra a végkövetkeztetésre, hogy ez a kötelék bombázta Kassát, de ez a valószínű. Alsóhidegpatak és Kassa között a távolság Munkács, Csap, Töketeremes és Kassa útvonalon – itt repülhetett a kötelék – 180–190 km. Lehet, hogy a szervezők arra is gondoltak, hogy a szovjet látszatot a belépésnél is meg kell teremteni. Beszkiá a Kárpátok felett könnyen és szinte észrevétlenül megközelíthető volt, Szlovákiából és különösen Romániából. A kötelék Beszkiátnél lépett be Magyarországra. Munkács körzetében kilépett a hegyek közül és mint szövetséges, a szövetséges országban folytatta útját Kassa felé. Más adatot a repülőraj belépésére hazánk légterébe június 26-án a déli órákban, még nem találtunk.

A szocialista országok történészeinek lipcsei konferenciáján – 1957 novemberében – korreferátumot tartott Rudolf Bamler NDK altábornagy (a német katonai titkos szolgálat volt őrnagy, Canaris csoport). Előadásában a Wehrmacht katonai titkos szolgálatával foglalkozott, néhány mondatban utalt a Kassa elleni provokációra is. A tábornok szerint a légitámadást a német titkos szolgálat hajtotta végre felséggel nélküli német repülőgépekkel. A bombázók Szlovákiából szálltak fel. A támadók szlovákiai repülőtérről való felszállására azonban bizonyítékot nem tudott felhozni.⁸⁴ Ez még nem jelenti azt, hogy nem szállhattak fel. Viszont ellent mond a Szlovákiából indulásnak a bombázás végrehajtása és az abban részt vett repülőgépek távozása. Ha a bombázó kötelék Szlovákia valamelyik repülőteréről indul, akkor a feladat teljesítése után oda is tér vissza és nem repül végig Magyarországon csak azért, hogy Romániába szállhasson le. Bamler nyilatkozata kevés ahhoz, hogy elfogadjuk a szlovák repülőtérről való felszállást.

Ma már dokumentum értékűen bizonyítottnak tekinthetjük, hogy a Kassát bombázó raj délkeletről közelítette meg a várost és délkeletre távozott. Más dokumentummal nem rendelkezünk. *A repülés körülményeit vizsgálva az egyszerűbb útvonalat véve alapul, a kiválasztott célt Észak-Romániából lehetett a legegyszerűbben megközelíteni.* A Kassa elleni provokáció technikailag innen volt a legkönnyebben kivitelezhető. A kötelék valószínűleg a Máramarosi havasok fölött repült és 12,25 perckor Beszkiátnél belépett hazánk légterébe. Minden bizonnyal azért választották Kárpátalját, mert itt pár nap alatt annyira megszokottá vált a repülőgépek zúgása, be- és kirepülése, hogy különösebb figyelmet nem fordítottak rájuk. Továbbá: így lehetett szovjet repülőgépek belépését színelni. A szóba jöhető bombázógépek hatótávolságának egy kis, cseles kiterő a havasok felett, nem okozott gondot. Az Észak-Romániából felszállt kötelék 450–500 km megtétele után már Kassán volt. Ha valóban arról a rajról van szó, amelyik 12 óra 25 perckor repült be, akkor 42 perc állt rendelkezésére a 180–190 kilométer megtételére. Ehhez a repülőgépeknek 300 kilométeres sebességgel kellett haladniuk, ami nyugodt teljesítménynek számított. *Az események logikája, a bombázógépek érkezésének és távozásának útvonala, a Bustyaháza fölötti légincidens arra vallanak, hogy a Kassát bombázó repülőgépek Észak-Romániából szálltak fel és oda is tértek vissza.*⁸⁵ A német és a román légiflotta fő erőinek báziskörlete a Szovjetunió elleni támadáshoz Moldovában, a

⁸³ HL. 260. doboz Vkf. I. oszt. Helyzetjelentések VIII. hdt. pság. VI/26. 144. 20. I.

⁸⁴ Bamler Rudolf nyilatkozatára vonatkozóan lásd: Problemi istorii vtoroj mirovoj vojni. (Protokol Naucsnoj szesszii V Lejpcige sz. 25. po.30. nojobrja 1957) Izdatyelsztvo Innostrannojo Literature, Moszkva 1959. 374–375.

⁸⁵ Ennek mintegy megerősítésére Zolcsák István volt pilóta olyan adatokat küldött, amelyet Ion G. Cernaianu román királyi ezredes mondott el neki Kassa bombázásáról a kazányi hadifogoly kórházban. Az ezredes, aki 1941-ben Antonescu törzsében teljesített szolgálatot, úgy nyilatkozott, hogy „Kassát a román államfő parancsára Suceavából felszállt román repülőkötelék bombázta.” A hír nem ellenőrzött, mindaddig, amíg újabb konkrét adatokat erre vonatkozóan nem találunk, nem

Kárpátok és a Prút folyó között volt, a Focșani és Suceava által határolt területen; Focșani, Băcău, Vaslui, Janca, Román, Piatra Neamț, Botoșani és a Suceava repülőtereken.

A tengelyhatalmak egységes sárga gyűrűjét magukon viselő repülőgépek annyira biztosak voltak a dolgukban, hogy országuk légtérének elhagyásánál meg sem kísérelték szovjet repülőgépek támadásának látszatát kelteni. Igaz, erre nem is volt szükségük, mert annak bizonyítása, hogy „orosz repülőgépek bombázták Kassát”, a magyar vezérkarra tartozott. Kassa bombázásáról a Légoltalmi Közlemények – július 1. számában arról tudósít, hogy a „... támadást 3 orosz bombázógép hajtotta végre... Garbócbogdány felől, tehát délkeleti irányból és szlovák területről közelítette meg a várost... Meg kell állapítanunk – folytatja – a várost környező hegyeken felállított két légi figyelő az orosz gépeket észrevette, de míg a tarka festéssel burkolt gépeken a felségjelet megállapítani nem tudták, a megtévesztésül alkalmazott sárga jelzéseket felismerték, s így a gépeket „saját-nak minősítették”.⁸⁶ Ez a jelentés a Werth koncepciónak megfelelően fogalmazódott: „orosz gépekről” tudósít és szlovák területet említ. Az sem zavarta a szerzőt, hogy Garbócbogdány a várostól délkeletre van, Szlovákia viszont északra és északkeletre. Lehetséges, hogy ez a jelentés adta meg az alapot a későbbi „szlovákok bombázták Kassát” meséhez. A Légoltalmi Közleményekben megjelent írások a bombázásról a honvédelmi minisztérium hivatalos közlésének számítottak. A folyóiratban a leírások és jelentések a bombavetés ismertett irányának ellentmondanak. „A gépek – írják – a város felett kb. 800 m magasán kört írtak le, a Bankó mögött egy pillanatra eltűntek, majd egymás mögé fejlődve észak-nyugati irányból támadva dobták le bombáikat”.⁸⁷ Először a rádió, a lapok, még a Felvidéki Újság is így írták le a bombázást. De nemcsak akkor, hanem 40 éven át itthon és Nyugaton is így mutatták be. Ezt e sorok írója is így magyarázta kassai kutatása előtt. A tethely vallatása, a bombázást átélt kassaiak közlései, a bombavetés irányai és a szóráskép félreérthetetlenül bizonyítják, hogy a kötelék nem keringett a város felett, hanem amint a kassai székesegyházat elhagyta, megkezdte bombaterhének kiszórását és utána Bankó felé elhúzva délre fordult. *A bombázás a városközponttól a temető felé terjedt.* Ma még nem tudunk választ adni arra, hogy ki, miért és milyen céllal módosította a bombavetés technikai végrehajtásának leírását. Lehet, hogy ez volt az eredeti elképzelés, de a végrehajtók valami miatt módosították. A vezérkart azonban nem a részletek felderítése érdekelte, hanem a bombázás megtörténte. A szórásképből az a valószínű, hogy a raj „ék előre” harcrendben repült és így dobott. A kötelék harcrendje a bombázás után a fordulatnál felbomlott. A gépek valóban Bankó felől, egymás mögé fejlődve tértek vissza és ebben a laza alakzatban hagyták el a megbombázott város légtérét. A fordulat után már nem történt bombavetés.

Egy másik érdekessége a Légoltalmi Közleményeknek, hogy csak azokat a híreket közölte, amelyek a Werth koncepciót alátámasztották. Így például: Máthé Kálmán vezérőrnagy (Kassa állomásparancsnoka) és Justy Emil vezérőrnagy (az I. légvédelmi hadtest parancsnoka) jelentését az idézett folyóirat még csak meg sem említi. Minden bizonnyal azért, mert azok nem illettek bele a vezérkar koncepciójába. A provokáció szervezői nagyon vigyáztak a tálalásra és azokat a jelentéseket, amelyek megkönnyíthették volna a cselszöves leleplezését, nem hozták nyilvánosságra. Máthé vezérőrnagy 26-án 21. h. 40 perckor keltezett összefoglaló jelentésében többek között ezeket írja: „Kassa helyőrség ellen... végrehajtott bombatámadást 14 h. 30 perckor a Lű. főcsop. fk. úrnak távb-ön személyesen jelentettem. Ma 20 h-ig történt eseményeket összefoglalva az alábbiakat jelentem: Kassán 26-án 4 ízben volt légiriadó... Több szemtanú állítása szerint a repülőgépek délkeleti irányból jöttek és a honvédségnél újonnan bevezetett sárga színezéssel voltak ellátva. Felsőjelük nem volt megállapítható.”⁸⁸ Justy tábornok az általa a 27-én 11 óra 15 perckor aláírt és a vezérkar

tekinthetjük bizonyítéknak. De hibát követnének el, ha egyszerűen figyelmen kívül hagynánk akkor, amikor tény, hogy a bombázógépek dél-keletre távoztak.

⁸⁶ Légoltalmi Közlemények III. évf. 13. sz. 1941. július 1. 201.

⁸⁷ Uo. A LK. 1941. július 15-i sz. 217. helyesbített és elismerte, hogy az első bomba a Vársánc utcára esett.

⁸⁸ HL. 260. doboz. Vkf. I. osztály. Helyzetjelentés VIII. hdt. pság. VI. 26. 21. h. I. 1090/12. M.1. vkf. Máthé Kálmán 1970-ben halt meg, itthon. Senki nem kérte, hogy nyilatkozzon, pedig sokat tudhatott Kassa bombázásával kapcsolatban. (Az én kiemelésem – Ö. I.)

I. osztályára felterjesztett jelentésében aláhúzva: „*A támadó rep. gépek felségjele a kedvezőtlen időjárás miatt nem volt felismerhető, ellenben látható volt a rep. gépek törzsén a magyar és a szövetséges rep. gépekéhez hasonló sárga gyűrű. A felségjelek valószínűleg be voltak mázolva.*”⁸⁹ Mindkét tábornok jelentése a valóságot tükrözte, azt adta vissza, ahogy beosztottaik látták az eseményeket. Ellentmondanak a vezérkar „orosz repülőgépek bombázták Kassát” koncepciójának, de az igazat közölték. Ezért nem jelenhettek meg. Viszont 40 év után is jól dokumentálják, hogy a vezérkar nem a történelmi valóságot, hanem a Werth gyalogsági tábornok által jóváhagyott koncepciót adta közlésre. Így történhetett meg például, hogy a 91 halott és sebesült helyett a Légóltalmi Közlemények július 15-én 312 halottat és sebesültet közölt. Valószínű a vezérkar elégedetlen volt a Felvidéki Újság adataival.

Az ominózus esemény után – az orosz támadásra utaló hivatalos közlések ellenére – széles körben elterjedt a hír: a németek bombázták Kassát, hogy belekényszerítsenek bennünket a Szovjetunió elleni háborúba. Hadd hivatkozzunk még egyszer Bárdossynak Ullein-Reviczky kérdésére adott válaszára, midőn megerősítette, hogy ő is a németekre tippel. Mintha csak ennek az ellensúlyozására dobta volna be valaki, olyan hírek kezdtek terjedni, hogy nem németek, nem oroszok, hanem a szlovák hadseregből dezertált és a Szovjetunióba szökött pilóták bombázták Kassát. Saly Dezső: Szigorúan bizalmas című, 1945-ben megjelent könyvéből ismerjük, hogy ez a hír június 30-án már megjelent a pesti utcán, sőt a legfelső vezetés körében is ismert volt. Paradox, hogy ez az elmélet különösen a hadsereg tisztikarában terjedt el. Azok, akik a Szovjetunióba menekülnek, azt a látogatot akarják kelteni, hogy a szovjetek bombázták! (Nyugaton még mindig vannak képviselői ennek az elméletnek, s bár bizonyítani nem tudják, újra és újra felelevenítik). Figyelmet érdemel, hogy a szlovák legenda jobbára a fővárosban terjedt el, Kassán például teljesen ismeretlen volt. Kutatásom során a megkérdéztet kassai szlovákok és magyarok csak nevettek rajta, s humorosan hozzátették, ha szlovákok lettek volna, azok nem a postahivatalt bombázzák.

Mivel nemigen foglalkoztunk Kassa bombázásának technikai végrehajtásával, csak mechanikusan idéztük Ujszászy István vezérőrnagyot,⁹⁰ itthon is tért hódított a szlovák verzió és még napjainkban is él, függetlenül attól, hogy semmi tárgyi alapja nincs. Korabeli sajtótermékek arra utalnak, hogy akik bombáztak, nagyon jó helyi ismeretekkel rendelkeztek. Ebből adódott a következtetés: csakis volt csehszlovák pilóták lehettek, akik bosszúból megbombázták a postapalotát, hogy a magyarok ne használják azt az épületet, amit a csehszlovák állam épített. Nagyon primitív vélemény, de találoztunk ilyenekkel.

Legyen szabad aláhúzni: *egy repülőraj vezető pilótájának nem kell ahhoz helyi ismeret, hogy 700–800 méter magasságból eltaláljon egy olyan épületet, mint a kassai postahivatal.* A bombavetés szórásképéből és a laktanyákat ért két találatból arra kell következtetnünk, hogy a kaszárnyákra nem fordítottak különösebb figyelmet. A raj nem területbombázást végzett, hanem a haladás irányában sorozatdobással szabadult meg bombaterhétől.

Olyan dokumentumot, amely szlovák repülőek tevékenységét bizonyítja Kassa bombázásában, eddig még senki nem talált és minden kutatás ellentmond ennek. *A szlovák változat egy dokumen-*

⁸⁹ MSZMP Történelmi Intézetének Archivuma 554/124.ö.e. Vkf. 1. oszt. 5617. sz. (Az én kiemelésem – Ö.I.)

⁹⁰ Ujszászy István vezérőrnagy – akkor ezredes, a vezérkar elhárító és felderítő osztályának vezetője – a háború után szovjet hadifogságban tett nyilatkozatában kijelentette: szovjet felségjellel ellátott német repülőgépek bombázták Kassát. A tábornokot kihallgató szovjet tiszt nem ellenőrizte Ujszászy Kassára vonatkozó vallomását. Így kerülhetett ez a tárgyi tévedés a nürnbergi bíróság jegyzőkönyvébe, A fele igaz: német típusú gépek voltak, de nem szovjet vörös csillagot, hanem a tengelyhatalmak repülőgépeinek sárga gyűrűjét viselték. Nemcsak Ujszászy, hanem Werth is kitarított amellett, hogy a bombázógépeken szovjet felségjel volt. Nemcsak ma, hanem már akkor június 26-án, 27-én ismertté vált, hogy a gépeken a tengelyhatalmak egységes sárga gyűrűjén, és a szárnyvégekre festett sárga sávon kívül semmi egyéb jelzés nem volt felismerhető. Lehetséges, hogy a provokáció szovjet felségjelet irt elő. De a végrehajtók biztonságosabbnak találták, ha a vörös csillagot elhagyják és a saját felségjelet lemázzolják. Valóban a provokáció sikere szempontjából a legcélszerűbb lehetőséget választották.

tum nélküli, tudatosan terjesztett rémhírekre épült koncepció. Ma is azt szolgálja, mint megjelenése idején: elterelni a kutatást az igazi tettesekről és felmenteni a magyar vezérkart a felelősség alól. Mindehhez tegyük még hozzá, hogy Szlovákiának 1941 júniusában ilyen mérvű bombázás végrehajtásához a technikai feltételei sem voltak meg. Szlovákia 1941 júniusában B-71-es kétmotoros bombázókkal rendelkezett. Egy B-71-es gép csak hat 6X100, vagy négy db 150 kg-os bomba szállítására volt alkalmas. Kassára 29 bomba hullott. Legalább 5–6 B-71-es repülőgép kellett volna ilyen mennyiségű bomba elszállítására, de mint ismeretes, csak három gép bombázott.⁹¹

Legkevesebb adatunk a bombázógépek típusára van. Az egyszerű emberek is megjegyzték a „sárga gyűrűt”, a szárnyvégeken a sárga csíkot, de a gépek típusát illetően nem tudtak nyilatkozni. Három volt pilóta adata azonban teljesen egybevág. Chirke Jenő rep. főhadnagy (ma Kanadában él), aki Krúdy Ádám rep. századossal a város repülőteréről nézte végig a bombázást, Ormay József (a Magyar Szárnyak főszerkesztője) kérdésére kijelentette: „...nem ismerte az orosz és a cseh géptípusokat. Amiket látott, azok (Heinkel) He-111 típusra hasonlítottak.” Krúdy Ádám nyilatkozata is ezt erősítette meg: „Én He-111 típusú gépeknek ismertem fel azokat.”⁹² Történelmi tény, hogy a bombázókhoz legközelebb Balogh János pilóta jutott V. 244. sz. vadászgéppel. A szakaszvezető így nyilatkozott erről: „Az volt a véleményem akkor is és ma is, hogy He-111 típusokra hasonlítottak.” A három repülőszakember véleményét a géptípust illetően dokumentum erejűnek kell tekintelnünk. Szlovákia és Magyarország ekkor még He-111 típusú bombázókkal nem rendelkezett, Románia viszont igen. (A magyar légierőben volt He-111 P, de azt nálunk felderítőnek használták).

A Légtálműi Közlemények azt is elhallgatta, hogy a felállított légvédelmi figyelők nemcsak a sárga gyűrű és a szárnyvégek miatt jeleztek „saját”-ot, hanem a formák miatt is. Ugyanis a figyelőket ellátták az ellenséges géptípusok, minden bizonnyal elsősorban a szovjet gépek fényképeivel, körvonal rajzaival, de a Kassát támadó gépek nem hasonlítottak ezekre. Az Élet és Irodalomban 1979-ben megjelent Ránki György: „Ki bombázta Kassát” című cikkhez többen hozzászóltak. Dr. Kalocsai József (Miskolc) a 7. Honi Légvédelmi Központ volt műszerese a folyóirat szerkesztőségéhez címzett levelében elmondta, hogy június 26-án közvetlenül a bombázás után ért Bankóra az ott telepített figyelősrhöz. „A szolgálatot teljesítők elmondták – írja –, hogy a gépek jól láthatók voltak. Felsőjelet egyik gépen sem láttak és a géptípusok nem hasonlítottak egyetlen ellenséges gépről megadott képhez sem. Szerintük a Junkers géptípushoz hasonlítottak és 2 motorosak voltak.” Nem kizárt, hogy a kötelék vegyes: Heinkel, Junkers és Savoya típusú repülőgépekből állt, hogy a figyelést megzavarja.⁹³

Egy-két szót ejtsünk a bombákról és a repeszekről is. Azt a hamis tényt, hogy „orosz repülőek bombázták Kassát”, a vezérkar illetékes képviselői egy első világháborús „Putyilovszkij zavod”

⁹¹ Ormay József: A Kassa bombázásával kapcsolatos kutatás újabb fejleményei. Magyar Szárnyak. Évkönyv. 1979. 73–74.

⁹² Uo. – Ami Chirke Jenő nyilatkozatából kimaradt. Évkönyv. 1978. i. m. 45. és Krúdy Ádám nyilatkozata a szerzőnek. – Idézet Chirke nyilatkozatából: „A repülőgépeken nem volt kivehető felségjel, csak olyan sárga jelzés, amely a tengelyhatalmak jelzéséhez hasonlított.” Az eset után azonnal a városba indultak, megtekintették a bombázás helyét, majd bementek az akadémiára és egybehangzó szentaniú jelentést tettek az akadémia parancsnokának. (Lásd: Magyar Szárnyak i. m. 42, 43.) Csejtei Béla anyagában arra hivatkozik, hogy a repülőtéren felállított légvédelmi üteg parancsnoka meg akarta nyittatni a tüzet a bombázókra, ehhez kikérte Krúdy Ádám véleményét, aki azzal állította azt le: „Hát nem látod, ezek német gépek!”

⁹³ Kalocsai József levele a birtokomban. – Minden bizonnyal a szervezők is gondoltak arra, hogy géptípust ne lehessen felismerni. Lehetséges, hogy a köteléket vegyes: Heinkel, Junkers és Savoya típusokból állították össze. Justy Emil jelentésében is szerepel a Junkers és a Savoya. Gyenes László százados az 1/2. vadászszázad parancsnoka – június 27-én reggel – átrepült Kassára. A repülőtéren találkozott Krúdy Ádám századossal. Az előző napi eseményekről beszélgetve, a lehetséges géptípusokról vitatkozva Krúdy úgy nyilatkozott: „az is lehet, hogy Ju-86-os típusú gépek voltak.” A rep. felismerő szolgálatot meglehetősen elhanyagoltuk a csapatok harc kiképzésében... Csak a mozgósításkor küldték szét az alakulatoknak az ellenséges géptípusok körvonalrajzait...” Balázs Miklós rep. vk. őrnagy közlése Szabó Miklósnak.

feliratú orosz bombával próbálták tanúsítani. Más, erre vonatkozó bizonyítékot sem akkor, sem 40 évvel később nem tudtak felsorakoztatni. Itt már bizonyos munkamegosztást fedezhetünk fel. A repülőraj feladata a bombázás volt. Annak deklarálását, hogy ki bombázott, a magyar vezérkarra bízta. A Kassára hullott 29 bomba közül egy (a Kis utca 3. sz. ház melletti) nem robbant fel. Ennek kellett volna bizonyítani a szovjet támadást. Mivel a kormány nem követelt kivizsgálást, hanem elfogadta a vezérkar főnökének javaslatát, a hadba lépésre, a „dögbombára” nem volt különösebb szükség és propaganda célra használták fel. Kiásták és július 5-én felrobbantották. Erre a napra meghívták Kassára a Budapesten akkreditált katonai attasékat. A korabeli sajtó nagybetűvel hozta: „Itt a bizonyíték a szovjetek támadására: Putyilovszkij zavod cirill betűs felirat a bombán!” Csak éppen arról feledkeztek meg a szervezők, hogy az említett leningrádi üzem 1922-ben megszűnt. S ha a bombára valóban „Putyilovszkij zavod” volt írva – ezt nem is vitatjuk –, akkor az első világháborús maradvány volt, amit valamelyik múzeumból emeltek ki koronatanúnak. Mivel megrendezett provokációval állunk szemben, melynek a szovjet támadást kellett bizonyítania, elképzelhető, hogy a művelet előkészítői gondoskodtak más cirill betűs bombákról is. Jugoszlávia lerohanása után a Wehrmacht hadizsákmányában ezekből is lehetett bőven. De mind ez ideig még nem sikerült meggyőzően dokumentálni, hogy a városra hullott bombák között a bedöglötten kívül volt-e más cirill betűs is, vagy csak napokkal-hetekkel később lopták oda az ilyen jelzésű bombaszilánkokat, amelyek egyébként semmit sem bizonyítanak. Nem mehetünk el szó nélkül ama tény mellett, hogy a romeltakarítás már június utolsó napjaiban megkezdődött, de július 5-e előtt cirill betűs bombarepezeket a posta romjai között nem találtak. Különösen merész, paradox ötlettel hozakodott elő a „Das Ratzel des Bombenangriffs auf Kaschau” már említett munkájában Borsányi. A „dögbombát” a „Putyilovszkij zavod” felirat ellenére „Tupoljev SB-2” szovjet bombázógép szabvány bombájának minősítette.⁹⁴ Ehhez röviden csak annyit kívánunk hozzátenni, hogy a „Tupoljev SB-2” bombázórepülőgép prototípusa 1934-ben készült el, sorozatgyártása 1935-ben indult meg, rendszerezésére viszont csak 1936-ban került sor, akkor amikor már a Putyilov Művek nem létezett. S még egy: a szovjet hadiipari termékekre nem szokták a gyártó üzem nevét felírni, hogy hol és mit gyártanak, az hadititok.

A bombákkal és a bombarepezekkel való zsonglőrködéssel még napjainkban is próbálkoznak. Ezért érdemes különleges figyelmet az esetről az USA akkori katonai attaséjának, Richard C. Partidge őrnagynak három jelentése. „... Július 5-én a Honvédelmi Minisztérium meghívására Kassára utaztam, hogy megtekintsem a bombázás eredményét... Kértem, hogy mutassanak repezeket, lehetőleg olyanokat, amelyeken orosz jelzések vannak. Ilyeneket azonban nem tudtak felmutatni... Nincs határozott bizonyíték arra vonatkozólag, hogy a június 26-i támadást orosz gépek hajtották volna végre... Kifejezést nyert az az elképzelés, amelyet néhányan hisznek, hogy ezt a támadást mások követték el, hogy Magyarországot az Oroszország elleni háborúba kényszerítsék.” A megírás ideje július 5-e volt, majd július 19-én készített hozzá kiegészítést.

„Nem sikerült meggyőző új tényeket megállapítani azóta, amióta Kassa bombázásáról az első jelentésemet megírtam. Mindenki valami gyanúsat sejt ezzel kapcsolatban („something fishy”). A gépek jelzéséről különböző hírek keringenek... .

Az attasé csoport tagjai közölték velem, hogy miután elhagytam Kassát, a felrobbantott „dög” bomba repezsein orosz feliratokat találtak. (Ez július 5-én volt – Ö. I.) Amíg ott voltam, ilyet nem mutattak. Azóta a Külügyminisztérium egyik tisztviselője közölte velem, hogy pár nappal később találtak egy másik fel nem robbant bombát...⁹⁵ Megigérte, hogy meg fogja mutatni az ezen látható orosz írást, de azt azóta sem tette meg.

⁹⁴ Borsányi Julian: i. m. 45–46, 166–167.

⁹⁵ A fel nem robbant második bombáról a korabeli irodalomban csak a Légoltalmi Közlemények tesz említést. Ez a bomba a közlés szerint Enyickére hullott. Sem Kassán, sem Enyickén semmit nem tudnak erről. Werth Henrik 1942. december 11-én Kassa bombázásáról – Tombor Jenőnek kijelentette. „... a gépek a Szovjetunió felségjelét viselték és orosz gyártmányúak voltak, éppen úgy mint egy fel nem robbant bomba.” Figyelmet érdemel, hogy Werth is csak egy „orosz bombáról” beszél. (BMI. „V”–93.320/Nb. IV. 3224/1946. Werth Henrik elleni peranyag. Tombor Jenő vallomása.

Nem tartom valószínűtlennek – folytatja Partridge – amint már előzőleg is jelentettem, hogy ennek a bombázásnak a célja az volt, hogy Magyarországot belekényszerítse a német–orosz háborúba. Semmi lehetőségét nem látom annak, hogy akár az egyik, akár a másik változatot bizonyíthassam, de ahogy ezt a bombázást kezelik, az nagyon gyanús.”

Miután hivatalosan – a bombázás után egy hónappal – megkapta a cirill betűs bombarepeszkekről a fényképeket, újra kiegészítéseket készített előző jelentéseihez. „Ullein-Reviczky Úr, a Külügyminisztérium Sajtóosztályának főnöke képet küldött Kassa bombázásáról, amelyek célja a bombák orosz eredetének bizonyítása. Tekintettel arra, hogy ezt a bizonyítékot egy hónappal a bombázás után szolgáltatták, értéke teljesen a magyar kormány korrektségére van alapozva.” – Majd arra utal, hogy a képek némelyike nyilvánvalóan pózolt, beállított kép. Végkövetkeztetése: „*az egyetlen dolog, amit ezek a képek igazolnak*” hogy most már a magyaroknak is vannak orosz, cirill betűs jelzetű bombarepeszkeik.” „... Ahogy én látom – fejezi be jelentését –, még mindig nyitott kérdés, hogy ki bombázta Kassát? ...”⁶ A jelentés keltezése 1941. július 31-e.

A Kassán összeszedett bombarepeszkekhez értékes adatokkal szolgál Bánhidi Antal visszaemlékezése. Jó kapcsolatban állt a háború után is Bánfalvy István volt vezérőrnaggyal, aki 1944. július 1-től október 15-ig a magyar légierők parancsnoka volt. Ebben a beosztásában betekintést nyerhetett abba a szigorúan bizalmas jegyzőkönyvbe, amit egy külön bizottság készített, de soha nem hoztak nyilvánosságra. A vezérőrnagy elmondta Bánhidinek, hogy az okmány szerint a vizsgálat eredménye: *a Kassán összeszedett bombarepeszkeken „nem cirill, ellenkezőleg német jelzéseket találtak”*.⁷ Ez is egy olyan dokumentum, aminek örökre nyoma veszett.

Befejezésül megkísérelünk választ adni, még ha hiányosan is, arra a sokakat foglalkoztató kérdésre, hogy ki vagy kik bombázták Kassát? Erre vonatkozó következtetéseinket a bemutatott dokumentumokra, dokumentum erejű történelmi eseményekre alapozva fogalmazzuk meg.

Mindenekelőtt nézzük meg, „cui prodest”, kinek is állt érdekében Kassa bombázása, azaz olyan ürgy konstruálása, amely a magyar kormányt 1941. június 14-én hozott határozatának feladására kényszerít?

a) Először is a Honvéd Vezérkar Főnökének, aki mindenáron az önkéntes részvétel híve volt. Bántotta önérzetét, elviselhetetlen szégyennek tartotta, hogy az állam politikai vezetését nem tudta megnyerni az általa többször hangoztatott katonapolitikai céloknak. A vezérkar tevékenysége bizonyítja, hogy valamilyen szinten segítkezett a hadba lépés kikényszerítésében, tisztjei közül néhányan feltétlenül be voltak avatva a provokáció tervébe.

b) Másodszor a német felső katonai vezetőknek, akik úgy döntöttek, hogy Magyarország önként csatlakozhat és hadművelleti terveikben július 1-től számoltak a magyar csapatok részvételével. Kellemetlen lehetett, hogy Bárdossy fittyet hányt Jodl és Halder döntésére és a birodalmi kormánytól – diplomáciai úton – várta a felkérést. A vezérezredek érdekelték voltak egy olyan „casus belli” létrehozásában, amely véget vet a további vitának, azaz kiveti a magyar kormányt várakozó állásából és önkéntes belépésre kényszeríti, úgy ahogyan azt Halder június 23-án Himer tábornok által megüzente.

c) A harmadik érdekelt fél a fasiszta Románia diktátora volt. Bárdossy vallomásában ezt így fogalmazta meg: „Németországnak egy oka volt (Magyarország beléptetésére utal – Ö. I.) Ez az ok az ellenséges – román–magyar viszony. Románia nem megy szívesen, ha Magyarország kímélheti

⁶ Részletek a R. C. Partridge őrnagy USA katonai attasé jelentéséből Kassa bombázásáról. Az okmány feltárása Borsányi J. kutatásának eredménye. Idézett könyvének 47–48. oldalán utal a jelentésre, de nem közli teljesen. A részleteket a jelentésből Ormay József adta közre. Kassai kutatásom során beszélgettem olyan postai alkalmazottakkal, akik 1941. júniusban már ott dolgoztak. A cirillbetűs bombarepeszkekkel kapcsolatban feltett kérdéseimre elmondták, hogy igen voltak ilyenek, de azok hetekkel a bombázás után kerültek elő, úgy osztogatták őket. A posta dolgozói megerősítették Partridge őrnagy jelentését, hogy a cirill betűs bombarepeszkek a dög bomba szilánkjait nem számítva, 3-4 hét múlva jelentek meg a romok között. Mindenesetre elgondolkoztató paradoxon. (Az én kiemelésem. – Ö.I.)

⁷ HL.: Bánhidi Antal visszaemlékezése. i. m. (Az én kiemelésem – Ö.I.)

erejét.”⁸ A magyar miniszterelnök ezen megállapítását maga Antonescu igazolja. A háború utáni kihallgatása során elmondta, hogy amikor megkötötték a katonai szövetséget a Szovjetunió elleni háborúra, a sok kedvező területi ígéret mellett Hitler kijelentette, hogy Erdély kérdésében még nincsen kimondva az utolsó szó. „Ezzel értésemre adta, hogy Románia számíthat . . . a döntés felülvizsgálatára . . . Megkérdeztem . . . van-e valami megegyezés Magyarországgal a háborúban való részvételt illetően?” A náci vezért annyira meglepte partnerének kérdése és szenvedélyes érdeklődése Magyarország szerepe iránt, hogy nem merte bevallani: „a magyaroknak más szerepet szántam!” *Felismerte viszont, hogy Antonescut nyugtalanítja, ha a hátában a magyar hadsereg intakt marad.* Ezért cselhez folyamodott. „A magyarok már beleegyezésüket adták, hogy részt vesznek a Szovjetunió elleni háborúban” – válaszolta. Arra, hogy mikor került sor erre a megegyezésre, semmit nem mondott.⁹ Hitler félrevezette szövetségését, ilyen egyezményt Magyarország és Németország nem kötött. A magyarok részvétele vagy távolmaradása annyira foglalkoztatta a román vezetőket, hogy június 16-án – minden bizonnyal felsőbb utasításra – Gheorge ezredes, a berlini román katonai attasé felkereste magyar kollégáját, Homlok Sándor ezredes és a magyarok szándéka felől érdeklődött német–oroszháború esetére.¹⁰ A háború kitörése és Magyarország távolmaradása az első napokban Antonescuban jogosan kelthette azt az érzést, hogy becsapták. Bármit is gondolt a háború kimeneteléről (ekkor még biztosra vette a német győzelmet) az az állapot, hogy míg a román fegyveres erők hadba vonulnak és véreznek, a hátukban, elsősorban ellenük, szabadon fegyverkeznek egy majdnem duplájára növekedett Magyarországon, sehogy sem lehetett érdeke Romániának.

A román királyi hadsereg létszáma 1941 júniusában a mozgósítás után – a román vezérkar adatai szerint – 700 000 volt. Ebből a 3. és 4. román hadsereg állományában 342 000 katona és tiszt felvonult a szovjet határra. Antonescu büszkén hirdette, hogy nagyobb erővel vesz részt a hadműveletekben, mint amennyit tőle a német főparancsnokság kért.¹¹ A román–magyar határon állandóak voltak fegyveres incidensek. Tartani kellett attól, hogy a két szövetséges egymás torkának ugrik. Belpolitikailag Antonescu igen nagy nyomás nehezedett, amiért túl sok erőt vitt ki az országból. Maga is úgy vélhette tehát, hogy Magyarország hadba lépése megnyugtatja az ellenzéket.

S még egy dolog. Antonescu sem felejtette el, hogy 1940-ben az Erdély kérdésében támadt magyar–román vitában Moszkva félreérthetetlenül Magyarországot támogatta. S ha mindehhez a német felderítés megszerezte Molotov június 23-i üzenetét, ami könnyen elképzelhető, akkor Werth mellett Antonescu volt a második ember, aki mindenre vállalkozott, csak hogy Magyarországot beléptesse a Szovjetunió elleni háborúba.

Szükséges hangsúlyozni, hogy a Romániából felszállt és oda visszatért repülőgépekről ma még csak annyit tudunk, amennyit tanulmányunkban elmondunk. Mint minden hipotézis, ez is további kutatásra és bizonyításra szorul. Az események logikája, a bombázógépek érkezésének, távozásának útvonala és a Bustyaháza feletti légiincidens 80 kilométerre a román határtól, s végezetül Antonescu politikája alapján nem zárható ki, hogy a kassai provokáció végrehajtói között, mint egyik elképzelhető tettet, a királyi Romániát is szerepeltessük. Az is elképzelhető, hogy a támadást vegyes német–román kötelék hajtotta végre. Sem ellene, sem mellette bizonyítékot még bemutatni nem tudunk.

Ennyit ismerünk ma a 44 évvel ezelőtt elkövetett Kassa elleni provokációról. Hol keressük a rejtély megoldásának kulcsát? A válasz csak egy lehet: kutatni és kutatni. Nekünk nincs mit takaragtunk a Kassa elleni bombázással kapcsolatban. Ma a tragikus eseményről többet tudunk, mint tegnap. Ha folytatjuk az aprólékos anyaggyűjtést, előbb-utóbb mindenre választ fogunk kapni.

⁸ BMI. „V”-128-424/a/Nb. 3557/1945. Bárdossy László elleni peranyag. Tanúk vallomásából 240–248. l.

⁹ Nürnbergszkij processz. i. m. 685–689. A Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939–1944. c. műben az idézett probléma nem szerepel. Azokat csak Antonescu vallomásából ismerjük.

¹⁰ Magyarország és a második világháború. i. m. 362.

¹¹ *Levit K. E.* i. m. 151–152.